

DE
GAVE STAD

ROKKEEVEN

Cultuurhistorische Verkenningen
van de wijken
in
Zoetermeer

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

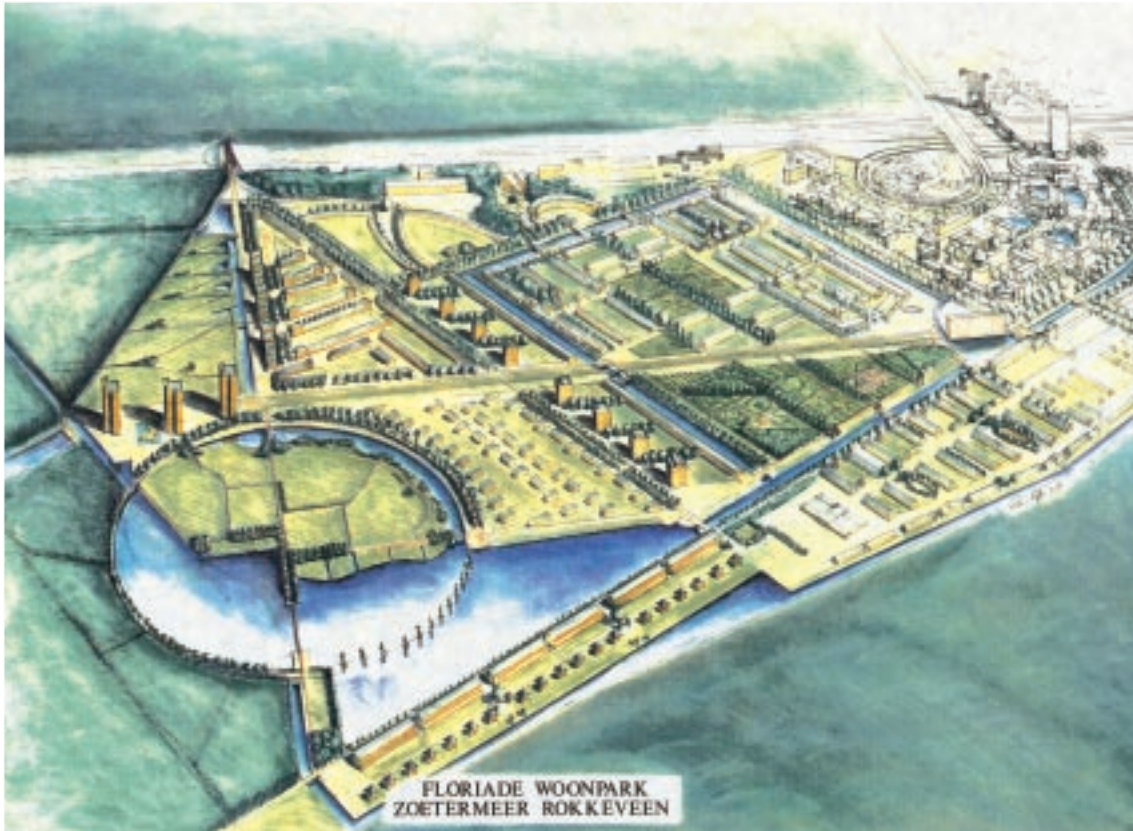
DE
GAVE STAD

ROKKEEVEN

Cultuurhistorische Verkenningen
van de wijken
in
Zoetermeer

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

Vooraf	1
Ontwikkeling van Rokkeveen	3
De historische infrastructuur	17
De ruimtelijke opzet	25
Groen en water	33
Architectuur	43
Recente ontwikkelingen	63
Bijzondere kwaliteiten	67
Conclusie	69
Bronnen en literatuur	71

Vogelvluchtperspectief (1991) hoe het Floriadeterrein er omstreeks het jaar 2000 als woonwijk uit zou kunnen zien.

Het besef dat Zoetermeer ook na de voltooiing van de groeikerntaak, die zij in 1962 van het rijk had gekregen, zou moeten doorgroeien om aan de aanhoudende woningvraag te voldoen, dateert al van 1973. Tien jaar nadien werd overeenstemming bereikt over de aanleg van de wijken Rokkeveen en Noordhove. De tussenliggende periode is besteed aan het oplossen van meningsverschillen tussen de gemeente, provincie en rijk over hoe, wat en waar. De provincie wilde alleen Rokkeveen, Zoetermeer wilde Noordhove en het rijk wilde vooral dat er gebouwd zou worden.

In 1981 greep een jonge generatie stedenbouwers de kans om de omvangrijke wijk Rokkeveen te ontwerpen. Zij namen radicaal afscheid van de stedenbouwkundige principes die nog maar kort daarvoor in Seghwaert en het Stadscentrum waren toegepast. Zij kozen voor een op geometrische grondvormen gebaseerde vormentaal, die in toom werd gehouden door kaarsrechte structuurlijnen. In de compositie van Rokkeveen speelt de watertoren letterlijk een centrale rol, omdat de wijken er als het ware omheen circuleren. Van het oude polderlandschap werden alleen de kavelrichtingen overgenomen en de oude linten gehandhaafd. Kaden, de landscheiding, sloten en weteringen verdwenen onder de grondophogingen.

Twee extra troefkaarten vielen Rokkeveen in de schoot: de Floriade 1992 en het plan Campus. De wereldtuinbouwtentoonstelling verrijkte Rokkeveen met fraaie groen- en waterpartijen en het kantorenplan Campus, dat weliswaar niet in zijn letterlijke vorm kon worden uitgevoerd, gaf aan op welke wijze het centrumgebied en de strook langs de Zuidweg tot een toonaangevende kantorenstrook kon worden ontwikkeld. Terwijl inmiddels de woonwijk nagenoeg is afgebouwd, is de voltooiing van het kantorengedebied onderworpen aan de fluctuaties van de markt.

*Luchtfoto van Zoetermeer (1988) vanuit het zuiden met Rokkeveen-Oost in aanbouw.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer*

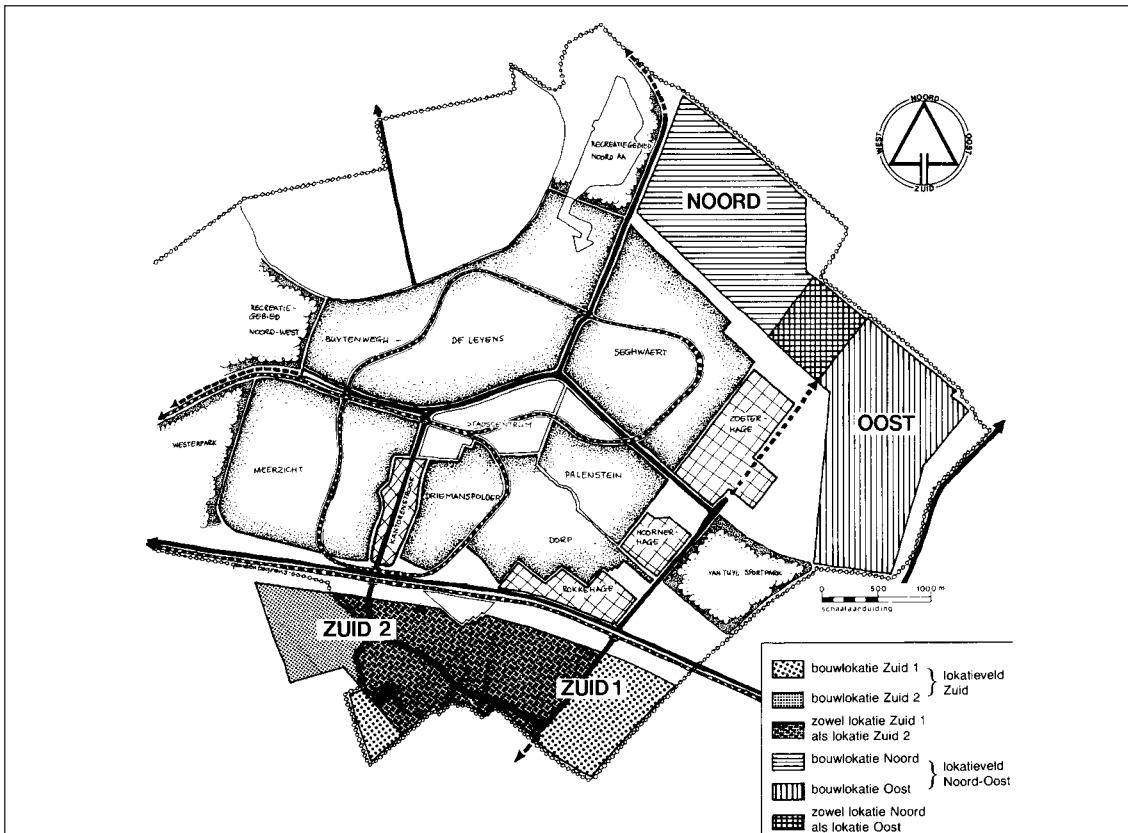
Rokkeveen vormt samen met Noordhove en Oosterheem de zogenaamde tweede schil van Zoetermeer. De planning en aanleg van die tweede schil heeft al een geschiedenis van bijna dertig jaar. Dat is ook niet zo verwonderlijk voor dergelijke grote stadsuitbreidingen in het Groene Hart. De uitbreiding in zuidelijke richting, de wijk Rokkeveen, ligt als enige aan de andere kant van de snelweg. Was het wel de juiste plek en zo ja hoe moest zo'n grote wijk worden ingepast tussen de snelweg en het groene overgangsgebied naar Bleiswijk, Pijnacker en Nootdorp? Daarover hebben bestuurders, planologen en stedenbouwkundigen zich lang het hoofd gebroken.

De gedachtevorming over de verdere uitbreiding van de groeikern na voltooiing van de wijken, precies volgens de kwadranten uit het Structuurplan Groot Zoetermeer 1968, begon ruim voordat de laatste wijk daarvan, Seghwaert, voltooid was. In 1973 kwam uit onderzoek naar voren dat er, ondanks het hoge bouwtempo, in en om Den Haag een aanzienlijk tekort aan woningen zou blijven bestaan. Om aan de toekomstige vraag naar woningen te voldoen werd geopperd dat de groeikern Zoetermeer een extra bouwinspanning zou kunnen leveren. Maar een verdere groei van Zoetermeer was toen helemaal niet zo vanzelfsprekend.

De aanwijzing van Zoetermeer tot groeikern in 1962, waardoor dit plattelandsplaatsje in het Groene Hart kon uitgroeien tot een nieuwe stad van 100.000 inwoners, was juist gezien zijn ligging uitzonderlijk. De uitgesproken inzet van de Eerste en de Tweede Nota voor de Ruimtelijke Ordening was immers het voorkomen van een binnenwaartse bebouwing van de Randstad. Beheersing van de groei door middel van een 'gebundelde deconcentratie' was het antwoord. Slechts een beperkte uitwaartse expansie van de Randstad werd toegestaan, hierover bestond in het begin van de jaren zestig geen twijfel. De splinternieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (1965) regelde dat ieder van de drie bestuurslagen, gemeente, provincie en rijk, zijn eigen doelen mocht stellen met inachtneming van overkoepelende plannen. Het 'poldermodel' bleek ook van toepassing op de planning, waardoor deze vanaf dat moment wordt gekenmerkt door een gereguleerd maar tijdrovend proces van onderhandelen en consensusvorming. Deze korte uitweiding is nodig om het jarenlang slepende proces te begrijpen dat de ontwikkeling van Rokkeveen, met name wat betreft situering, omvang, hoofdontsluiting en -structuur, doormaakte.

GESTEGGEL VAN RIJK, PROVINCIE EN GEMEENTE

Het voorspel begon in 1974, toen een door het rijk en de provincie Zuid-Holland opgesteld stuk over bouwmogelijkheden in Zoetermeer uitlekte, waarop de gemeente Zoetermeer het jaar daarop prompt antwoordde met een eigen nota. Met de boodschap

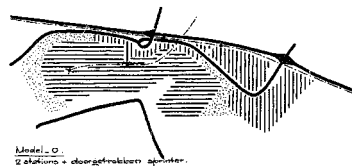
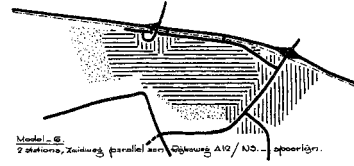
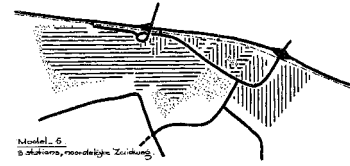
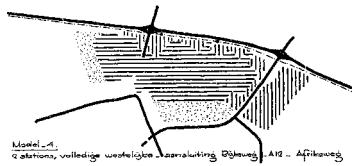
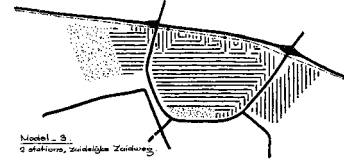
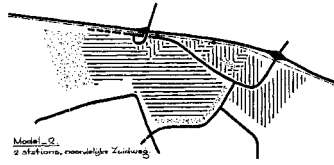
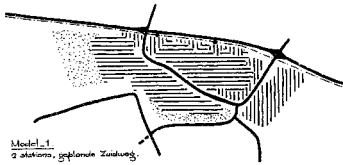
De vier mogelijke uitbreidingslocaties waaruit in 1977 gekozen moest worden.

dat op dat moment 'Zoetermeer niet stond te trappelen'. Was er eigenlijk wel zo'n dringende behoefte aan een versnelde uitgroei, zo vroeg men zich hardop af.

Het rijk en de provincie legden in de jaren daarna hun kaarten op tafel. In 1976 publiceerde het rijk de Verstedelijkingsnota en de Structuurschets Verstedelijking. Het jaar daarop kwam de provincie met een visie op de verstedelijking van Zuid-Holland West. En wat bleek: de visies van rijk en provincie stonden lijnrecht tegenover elkaar. De provincie stond een zogenaamde gewestelijke vingerstadstructuur voor. Vanuit dat oogpunt vond de provincie een uitbreiding van Zoetermeer in de richting van Benthuizen totaal ongewenst. Het rijk daarentegen hing het zogenaamde eilandprincipe aan: het zo geconcentreerd mogelijk houden van eventuele uitbreidingen van bestaande kernen. Geconstateerd werd bovendien dat door verrommeling van het gebied tussen Zoetermeer, Delft en Rotterdam dit feitelijk niet meer tot de centrale open ruimte mag worden gerekend'. Het maakte het rijk vervolgens niet uit in welke richting uitbreiding plaatsvond, belangrijk was dat hij plaatsvond.

Hoe dacht men er in Zoetermeer eigenlijk zelf over? In 1976 werd berekend dat het niet doorbouwen na 1982, het tijdstip waarop de oorspronkelijke groeikerntaak zou zijn voltooid, ernstige gevolgen zou hebben voor de woningzoekenden uit de eigen stad, voor de reeds geplande stedelijke voorzieningen en voor het indammen van de suburbanisatie. Niet doorbouwen was daarom in de ogen van de gemeente geen optie. Zoetermeer was trouwens al jaren gewend gemiddeld 1.500 woningen per jaar te realiseren en was, onder bepaalde voorwaarden, bereid en in staat die groeitaak ook na 1982 voort te zetten. Maar waar moesten die extra woningen komen te liggen? Gekozen moest worden uit een ligging ten noorden of ten oosten van Seghwaert, of ten zuiden van de spoorlijn Den Haag-Utrecht en de A12. Spoed was geboden: de eerste woningen in de vijfde wijk moesten volgens de bestuurders in 1982 kunnen worden betrokken.

Een werkgroep toetste de drie locaties, waarvan Zuid in twee varianten, op een reeks criteria betreffende milieu, landschap, verkeer, vervoer, voorzieningen en uitbreidbaarheid. De aansluiting van de locatie Zuid, het huidige Rokkeveen, op het hoofdwegennet, met name de Afrika- en Oostweg, was problematisch. De aanwezigheid van spoorwegstations kwam daarentegen goed van pas. Wel was er in de ruimere Zuidvariant een correctie van de gemeentegrens met Pijnacker en Berkel en Rodenrijs nodig. Doortrekken van de Sprinterlijn was echter niet haalbaar. De werkgroep berekende dat de uitbreiding Zuid het goedkoopst zou zijn. Toch ging de lichte voorkeur van de werkgroep uit naar Noord en bij verdere behoefte naar het aangrenzende Oost. Als Burgemeester en Wethouders in september 1977 in een overmoedige bui de raad voorstellen zowel Noord als Zuid te gaan ontwikkelen, worden zij direct teruggefloten. De Werkgroep Structuurschets Zoetermeer

Schematische modellen Rokkeveen.		
pr. 5	sch. A2	
aan de (2)ste 10/82.	aan	
afdeling stedenbouw		
	gemeentebedrijven zoetermeer	156/82.

Schematische modellen van Rokkeveen in 1981.
De keuze viel op model 6.

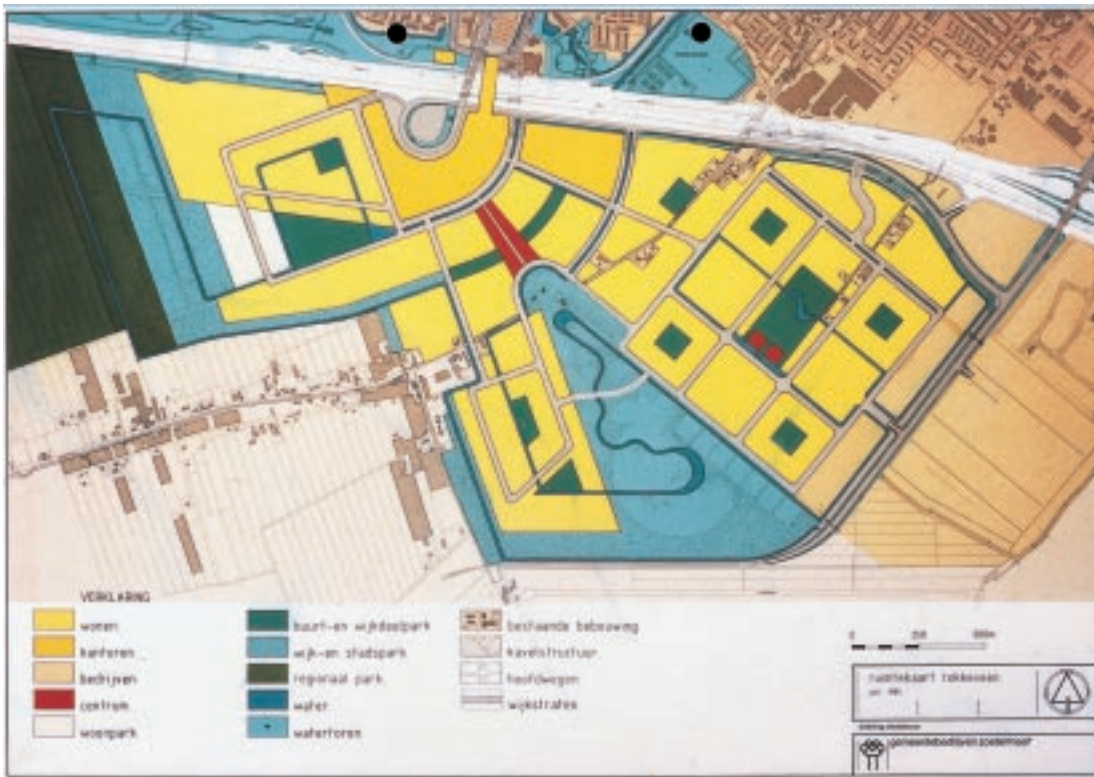
kreeg slechts de opdracht bestemmingsplannen voor Noord en voor een beperkt bedrijventerrein Zuid op te stellen.

Het bestemmingsplan voor het bedrijventerrein Lansinghage kwam in 1979 gereed, maar met Noord liep het zo'n vaart niet. Dat had alles te maken met de hardnekkige voorkeur van de provincie voor de locatie Zuid en het onvermogen van minister Belaerts van Blokland om knopen door te hakken. Zo had hij noch de procedure voor de vereiste gemeentelijke grenscorrecties tijdig in gang gezet, noch concrete bedragen toegezegd in het kader van het zogenaamde groeikern-instrumentarium. En zoals Van Gent opmerkt in zijn monumentale studie over Zoetermeer: 'Het financiële aspect is de spil waar de uitvoering van de groeikerntaak om draait'. Eerst rekenen dus. In dikke rapporten over de haalbaarheid van Rokkeveen, zoals Zuid toen is gaan heten, werden talloze modellen onderzocht. In februari 1983 werd de conclusie getrokken dat model 6 het gunstigst was en eind van dat jaar kon met de bewindslieden Winsemius en Brokx overeenstemming worden bereikt over woningaantallen en subsidiebedragen. In verband met de hoge kosten voor de benodigde infrastructuur werd het woningaantal verhoogd tot 9.000 à 10.000. Er kon begonnen worden aan een stedenbouwkundig plan voor Rokkeveen.

ROKKEVEEN KRIJGT VORM

Tijdens de planologische en financiële voorbereiding van Rokkeveen werd door de projectgroep Nieuwe Wijken reeds nagedacht over een stedenbouwkundige opzet. De jonge gemeentelijke stedenbouwkundigen Ton Hinse en Frans Marks hadden daartoe vanaf 1981 een schat aan gegevens verzameld en een methodiek ontwikkeld die tegelijk inzichtelijk en omvattend was. Zij zetten zich bewust af tegen de uitwassen van de 'planologenstedenbouw'. Dit had in hun ogen slechts geleid tot ruzies tussen bestuurslagen en een rommelige besluitvorming. 'Van een planologische evenwichtige visie is in deze situatie nauwelijks sprake.' Er is in het begin van de jaren tachtig, na jarenlang schetsen en praten, inderdaad geen voldragen structuurplan voor de ontwikkeling van geheel Zoetermeer. Rokkeveen stond min of meer op zichzelf. Omdat vanwege de snelweg en de spoorlijn een hechte stedenbouwkundige samenhang met overig Zoetermeer anders dan op het niveau van het hoofdwegenet, moeilijk haalbaar was, bestond de opgave erin Rokkeveen een gezicht te geven aan de snelweg, het omringende landschap te laten doordringen in de wijk en de wijk zelf te geleiden in te onderscheiden delen en buurten.

Hoe benaderde deze nieuwe generatie stedenbouwkundigen de ontwerpogave voor een wijk van 9.200 woningen? Zoetermeer, dat in vijfentwintig jaar bijna vier wijken en een stadscentrum had gerealiseerd, werd door hen gezien als een openluchtmuseum voor architectuur en stedenbouw, waar om de zeven jaar een andere opvatting aan bod is gekomen. De aanpak voor Rokkeveen bestond eruit alle in voorgaande wijken

De Ruimtekaart van Rokkeveen (1986) geeft de ruimtelijke verdeling van de nieuwe hoofdbestemmingen aan ten opzichte van de oude bebouwing en kavelstructuur.

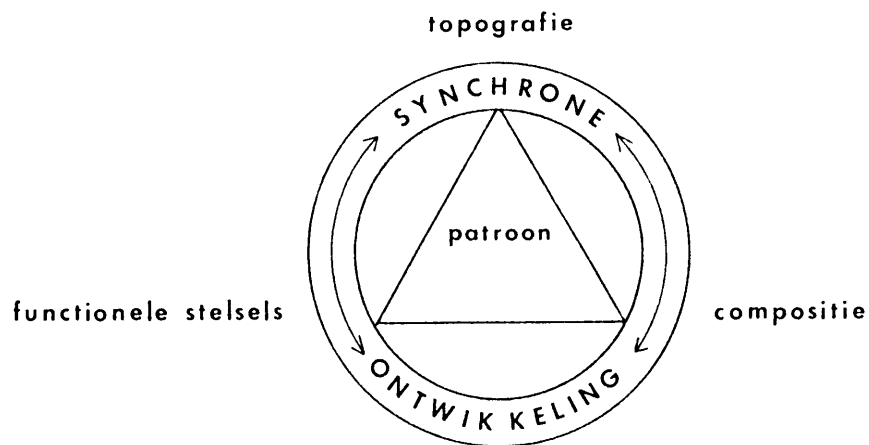

Diagram van de Driesporenmethode.
Uit: Stedebouwkundige ontwerpmethoden

ontwikkelde thema's een plaats te geven, te weten functionaliteit (Palenstein en Driemanspolder), vrije compositie (Meerzicht), landschap en ecologie (Buytenwegh de Leyens), patronen (Seghwaert), en beleving en complexiteit (Stadscentrum). De ontwerpers doopten deze, op topografie, compositie en functie gebaseerde aanpak de driesporenmethode. Hierin hadden alle vakdisciplines, die de gemeente overigens vanaf 1978 zelf in huis had, een vanzelfsprekende plaats. Zij kregen alle ruimte om met voorstellen te komen, maar stedenbouw was van dit proces wel de roerganger. Hinse en Marks haakten daartoe aan op wat in die tijd 'objectivering van de stedenbouw' werd genoemd. Zij traden zodoende in het voetspoor van Carel Weeber, die in 1977 de knuppel in het hoenderhok had gegooid met zijn artikel 'Geen architectuur zonder stedenbouw'. Hierin nam de Delftse architectuurhoogleraar en toentertijd productief ontwerper afstand van de overheersende kleinschalige stedenbouw, die uitkwam op 'het woongeluk in een klein hoekje'. In plaats daarvan brak hij een lans voor een stedenbouw die zich bedient van neutrale grids, rasters die regelmatige stratenpatronen en rooilijnen aanduiden, en die in principe losstonden van de architectuur van de bebouwing die erop mogelijk was. Denk aan het negentiende-eeuwse grid van steden als Barcelona en New York. In de Amsterdamse Venserpolder realiseerde Weeber een fragment van een dergelijk grid. De Zoetermeerse stedenbouwkundigen kopieerden in Rokkeveen niet letterlijk het ideaal van Weeber. Hun plan is meer geometrisch van opzet: de plankaart wordt beheerst door vierkanten, driehoeken en cirkels.

De drie sporen - topografie, functie en compositie - werden vanaf 1982 in jaarlijkse ontwerprondes bijgesteld en gekoppeld om uiteindelijk in 1986 uit te monden in de definitieve plankaart. Het spoor topografie omvat gegevens die de landschappelijke structuur bepalen en ook zouden gaan bepalen, zoals grenswijzigingen, bestuurlijke afspraken en het geplande staatsbos.

Een wijk, hoe mooi ook, moet uiteraard goed functioneren. Om dat in het plan te waarborgen werd een raster van honderd bij honderd meter gelegd, die de stedenbouwkundige functies ordende en 'in de maat' zette. De stedenbouwkundigen leverden het model van de geleding van de wijk in delen en buurten en hun onderlinge ruimtelijke relaties. In 1986 werd het plan voor Rokkeveen uiteindelijk vastgesteld. Het is een verdienstelijk plan, vooral door de vastlegging van strakke hoofdlijnen en flexibiliteit van de invulling.

Het Rosarium in het Florapark, gezien vanaf de Florazoom.

Madame Curiesingel langs het groene scheggebied (rechts met losstaande bedrijfsgebouwen).

DE FLORIADE 1992

Twee plannen door 'externen' zijn van grote invloed geweest op (delen van) Rokkeveen: de Floriade 1992 en het kantorenplan Campus. Eind 1981 lanceerde het hoofd van de ontwerpafdeling Beplantingen Michiel den Ruijter met succes het idee om de vierde internationale tuinbouwtentoonstelling naar Zoetermeer te halen. Na de selectieprocedure van de Nederlandse Tuinbouwraad te hebben doorstaan werd een zelfstandig projectbureau opgezet met stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten uit de gemeenten Den Haag en Zoetermeer en toog men aan het werk om de Floriade in te passen in de planvorming van Rokkeveen-West. Daarin ziet men stap voor stap de drie lijnen van de zogenaamde ganzenvoet, de 'vlieger', de cirkel en de banen verschijnen. Het was de vooropgezette bedoeling om zoveel mogelijk singels, waterpartijen, wegen, paden en bruggen, de centrale dijk en de parken te behouden voor de woonwijk Rokkeveen-West die na afloop van de Floriade ter plekke gerealiseerd moest worden. Dat dit niet overal is gelukt wijt Hinse aan de strakke en krappe verkavelingsregels van het ministerie van VROM, waaraan de woningbouwplannen indertijd moesten voldoen. Desondanks is Rokkeveen-West, waar nu de laatste hand wordt gelegd aan het woonpark naast de plas, het meest geslaagde wijkdeel van Rokkeveen en één van de betere van Zoetermeer. De geometrische vormen worden er op een ongeforceerde manier beantwoord door een variatie aan verkavelingsvormen en architectuurstijlen. Groen en water (zie het betreffende hoofdstuk) doen de rest.

PLAN CAMPUS

In 1984 was tussen rijk, provincie en gemeente in beginsel overeenstemming bereikt over de bouw van 140.000 vierkante meter kantooroppervlak, rondom het dubbelstation Zoetermeer-Driemanspolder en in een aansluitende strook langs de Zuidweg. De Haagse projectontwikkelaar MAB gaf direct te kennen geïnteresseerd te zijn in de ontwikkeling van het gebied en wel volgens een nieuwe Amerikaanse formule. In de Verenigde Staten was men afgestapt van bedrijfsverzamelgebouwen en overgegaan op veel kleinere high tech gebouwen met een eigen image en gelegen in een parkachtige omgeving. Vandaar de naam Campus. Wel was het de bedoeling via een verbouwing van de A12 en de spoorlijnen letterlijk een brug te slaan naar de kantorenstrook langs de Boerhavelaan. De stedenbouwkundige studies die MAB liet verrichten, onder andere door architect Ellerman en landschapsarchitect Cardinaal zijn volgens Van Gent sterk van invloed geweest op de structuur van Rokkeveen. Inderdaad keren de strook langs de Albert Schweitzersingel, de losse complexen langs de Mahatma Gandhisingel en de 'scheg' langs de Madame Curiesingel die alle in het plan Campus voorkomen, in het structuurplan Rokkeveen terug. De daadwerkelijke ontwikkeling verliep echter niet zonder problemen. Met name de

*Minister Nijpels luistert samen met andere genodigden op 22 oktober 1987 naar speeches ter gelegenheid van het slaan van de eerste paal van Rokkeveen.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer*

*Rij twee-onder-een-kap woningen aan het Basalt in Rokkeveen-Zuid.
Dit is het enige project in Rokkeveen dat moest worden herontwikkeld.*

gemeente Den Haag, die vreesde voor concurrentie op de kantorenmarkt, lag dwars. Hierdoor sneuvelde het ambitieuze plan om de snelweg te overbouwen al spoedig. Er werd volstaan met een overkapte brug, die aansloot op een uitbouw voor NS-doeleinden. Ook de samenwerking tussen MAB en de gemeente Zoetermeer was niet optimaal, waardoor de gemeente besloot de brug voor eigen rekening te laten bouwen en MAB slechts de oostelijke scheg van het kantorengedebied te laten ontwikkelen. Jammer genoeg is door een en ander de kantorenstrook langs de snelweg (nog) niet het 'visitekaartje' van Zoetermeer met een internationale allure, zoals MAB aanvankelijk beloofd had.

VLEKKELOZE REALISATIE

De daadwerkelijke uitvoering startte op 22 oktober 1987 met het slaan van de eerste paal van een project van 102 woningen in Rokkeveen-Oost door minister Nijpels. Een trotse burgemeester Hoekstra sprak bij deze gelegenheid van een historische dag, niet alleen omdat Rokkeveen waarschijnlijk de laatste groeikernwijk van deze omvang zou worden, maar vooral vanwege de Floriade en de plannen voor een 'kantoorgebied van internationale allure'.

De bouw van Rokkeveen is uitermate voorspoedig en zonder noemenswaardige incidenten verlopen. Alle omstandigheden werkten daar ook aan mee. De gemeente had de grond in handen en was in de positie jaarlijks tien tot vijftien ontwikkelaars te selecteren, die bewezen hadden binnen de planning te kunnen werken en de gevraagde kwaliteit te leveren. Het halen van de planning was van eminent belang vanwege de aan de toegekende contingenten verbonden subsidies. Zij kregen, ondanks de deregulering, bovendien dikke rapporten ter hand gesteld met voorschriften en kwaliteitseisen waaraan het woningbouwplan moest voldoen. Er was in feite sprake van een public-private partnership. De sociale woningbouw, aanvankelijk zeventig procent van de woningproductie, kwam voor rekening van de drie Zoetermeerse woningbouwverenigingen, die in onderling overleg tot afspraken hierover kwamen.

In het begin van de jaren negentig kwam een discussie op gang over de (on)wenselijkheid van de tamelijk eenzijdig samengestelde woningvoorraad. Om inwoners met hogere inkomens aan Zoetermeer te binden en om 'wooncarrières' mogelijk te maken, was het zaak meer duurdere vrije sectorhuizen te bouwen. Bovendien was de huizenmarkt gunstig en bouwde het rijk de woningbouwsubsidies af. Jaar na jaar stegen de prijzen van de koopwoningen. Slechts één maal, namelijk in 1994 moest in de zogenaamde taartpunt van Zuid aan het Berkelsepad een project worden herontwikkeld omdat de verkoop stagneerde.

Omdat van oost naar west werd gebouwd heeft deze omslag geleid tot een tweedeling in Rokkeveen, precies aan weerszijden van het Burgemeester Hoekstrapark. De opgaande

Ganzevoetpad op de dijk van de Floriade met links neo-Amsterdamse school woningbouw en kleurrijke urban villa's, rechts Amerikaanse life style villa's.

lijn eindigt in het Florapark, met 'ministeriabele' huizen van 1,3 miljoen gulden. Aanvankelijk lag het in de bedoeling hier beroemde internationale architecten uit te nodigen voor een bijzonder project à la het Woningbouwfestival aan de Dedemsvaartweg in Den Haag, maar dit is niet gelukt.

Omdat de gemeente de bezoekers van de Floriade niet wilde confronteren met uitzicht op bouwplaatsen is de woningbouw rond het Floriadeterrein enigszins vertraagd, een vertraging die Rokkeveen-West kwalitatief gezien alleen maar ten goede is gekomen.

Al met al is daarmee het plan Rokkeveen, dat onderscheid maakte tussen harde lijnen en een flexibele invulling, uitgevoerd zoals het in de bedoeling lag.

De verkaveling van Rokkeveen gelegd over de oude polders, wegen en dijken.

Wie zich nog de landerijen van voor de bouw van Rokkeveen voor de geest kan halen, weet hoe strak en regelmatig die lege polders waren. Toch is de historische ondergrond in Rokkeveen ingewikkelder dan die van de overige wijken van Zoetermeer.

Om te beginnen ligt deze wijk niet in één polder, zoals bijvoorbeeld Seghwaert, Palenstein of Meerzicht, maar in wel liefst vijf: de Binnenwegse polder, de Noordpolder, het Voorhoekje, de Nieuwe of Drooggemaakte polder en de Driemanspolder. Elk van deze polders (die nu op de kaart en in het veld nauwelijks meer herkenbaar zijn en bovendien bestuurlijk zijn opgegaan in nieuwe, grotere polders) heeft zijn eigen specifieke geschiedenis, kavelrichting en historische overblijfselen achtergelaten in de moderne wijk Rokkeveen.

Op kaarten is goed te zien dat de oude polders als onregelmatig gevormde scherven tegen elkaar aan liggen en dat de breukvlakken worden gevormd door kades, dijken, dammen en sloten, waarvan de resten en brokstukken hier en daar nog zichtbaar zijn. De draaiing die de 'scherven' ten opzichte van elkaar maken wordt gevolgd in de hoofdrichting van sommige buurten van Rokkeveen.

De 'historische complexiteit' van Rokkeveen wordt, in vergelijking met de andere wijken van Zoetermeer bovendien nog vergroot door de aanwezigheid van twee historische bebouwingslinten die dwars door het gebied voeren.

De polders in Rokkeveen zijn alle droogmakerijen uit de achttiende en negentiende eeuw. Een droogmakerij is een polder die ontstaat als gevolg van het droogmalen van al dan niet natuurlijke waterplassen (in tegenstelling tot veenpolders, die ontstaan door ontginningen van woeste laagveengronden). Zoetermeer ligt in het centrum van één van de grootste droogmakerijgebieden van Holland. Een aanzienlijk deel van de van oorsprong middeleeuwse laagbouwgronden rond het dorp werd vanaf de veertiende eeuw geleidelijk aan afgegraven voor turf en kwam zo min of meer permanent onder water te staan. 'Gelukkig het land, waar het kind zijn moeder verbrandt', luidde een jolig oud-vaderlands gezegde.

Vanaf het midden van de zeventiende eeuw werden de 'uitgeveende' plassen rondom Zoetermeer en Zegwaard drooggemalen, waarbij de Driemanspolder het spits afbeet (1675). In de loop van de achttiende en negentiende eeuw volgde de rest van de 'verdrongen landen' in dit gebied. De drooggelegde gebieden werden met nieuwe tochten en sloten doorgraven, volgens een strak patroon.

De Binnenwegse polder, waar Rokkeveen-Oost in is gebouwd, is drooggemalen tussen 1701 en 1706 met behulp van negen windmolens. De operatie werd bekostigd door de stad Rotterdam, die tot in de negentiende eeuw de eigenaar van de polder is gebleven. Deze grote polder (meer dan 1.200 hectare) strekte zich uit van de Oostkade onder

De verplaatste grenspaal (1857) op de middenberm van de Reginagang, die ooit het punt aanwees waar de drie hoogheemraadschappen Delfland, Rijnland en Schieland aan elkaar grensden.

*De Archeologische Werkgroep Zoetermeer aan het graven bij de Reguliersdam.
Foto Historisch Genootschap Oud Soetermeer*

Benthuizen tot de huidige noordrand van het Burgemeester Hoekstrapark in Rokkeveen. In het westen werd de polder begrensd door de nu verdwenen zuidelijke loop van de Delftsewallenwetering, de Buurvaart met Schinkelweg en de Zegwaartseweg. In het zuiden en oosten liep de grens langs de loop van de, nu eveneens verdwenen, Landscheiding, een kade (lage dijk) die al in de dertiende eeuw werd aangelegd om de polders van de waterschappen van Rijnland, Delfland en Schieland van elkaar te scheiden. Zo konden de naburige waterschappen elk hun eigen waterpeil bepalen. Komend vanuit Leidschendam liep de Landscheiding naar Roeleveen, boog daar oostwaarts af, volgde de route van de huidige A12 en spoorlijn (de spoorlijn is gedeeltelijk op de Landscheiding gelegd), maakte vervolgens een knik naar het zuiden ter hoogte van het huidige Kadastergebouw, en liep zo met enige bochten in zuidoostelijke richting naar het 'drielandenpunt' bij de uiterste zuidhoek van het huidige industrieterrein Lansinghage, waar de drie waterschappen bij elkaar kwamen (tegenwoordig ligt het drielandenpunt elders). Langs het Lansingpad vervult deze meer dan 700 jaar oude dijk nog steeds zijn waterhuishoudelijke taak, maar elders in Rokkeveen herinnert nog slechts de naam Brede Akkerpad in het Burgemeester Hoekstrapark (zo heette de dijk op deze plek) en de hardstenen grensmaal aan de Reginagang uit 1857 aan de loop van de Landscheiding.

De grensmaal stond oorspronkelijk op het kruispunt van de drie waterschappen, die vóór 1857 bij Berkel lag, maar die nadien naar de Reguliersdam verschoof. Als gevolg van de bouw van Rokkeveen en het verdwijnen van de Reguliersdam, werden de grenzen weer veranderd en raakte de grensmaal uit het zicht. In 1999 werd daarom besloten de maal naar de huidige plek aan de Reginagang te verplaatsen. De maal is hier goed op zijn plaats: dit is het tracé van de nu verdwenen Landscheiding.

De Landscheiding, die ook een waterkerende functie had in geval van watersnood, mocht onder geen enkele voorwaarde worden doorbroken, ook niet voor het scheepvaartverkeer. Op de plek waar de Landscheiding de belangrijke vaarroute van Leiden naar Delft kruiste, de Delftsewallenwetering, bevond zich een zogenaamde overtoom, waar schepen of goederen over de dijk konden worden getakeld. Bij opgravingen op deze plek zijn vele drinkglazen en pijpenkoppen naar boven gekomen, tekenen dat op deze plaats een herberg gestaan moet hebben waar de wachtende schippers zich konden verpozen. De overtoom heette eeuwen achtereen de Reguliersdam omdat de grond eigendom was van een regulier klooster bij Leiderdorp. Nu bevindt zich precies op deze plek wederom het belangrijkste 'kruispunt' van de wijk: winkelcentrum Rokkeveen.

Zowel Rokkeveen-West (de voormalige Floriade) als Rokkeveen-Midden en -Zuid liggen in andere polders. Het noordelijk gedeelte van Rokkeveen-West, rond de rotonde en het hotel, behoort nog tot de zeventiende-eeuwse Driemanspolder, maar de buurten op het

Restant van de Pissenkade, een dijk uit de zestiende eeuw langs de Natuursteenlaan.

Vroeger bij de zuivelfabriek Nutricia behorende Lactohoeve aan de Rokkeveenseweg-Zuid 104.

voormalige Floriadeterrein zijn gebouwd in de Nieuwe of Drooggemaakte polder. Deze is net als veel andere polders in de buurt een achttiende-eeuwse droogmakerij (1766), die in het verleden tot de gemeente Pijnacker behoorde. De kavelrichting (NNW) van de polder is terug te vinden in het stedenbouwkundig hoofdpatroon van de wijk. Het water langs de Florazoom is een restant van een achttiende-eeuwse dwarstocht.

De Juwelenbuurt, het noordelijke deel van het Burgemeester Hoekstrapark en de buurt tussen de Regina- en Zenobiagang is gebouwd in de voormalige polder het Voorhoekje (of Katwijk in de Veur). Ook dit was een 'uitgeveend' stuk polder, die pas in 1860 is drooggelegd. Het Voorhoekje werd aan de zuidzijde begrensd door de Pissenkade, een lage dijk die in de zestiende eeuw is aangelegd als hulpdijk tussen de Berkelseweg en de Landscheiding, omdat de Landscheiding zelf ernstig was verzwakt door turfwinning. Een deel van de Pissenkade ligt er nog steeds, als een onaanzienlijk dijke tussen de Juweellaan en Natuursteenlaan.

Ten zuiden van de Pissenkade ligt de Natuursteenbuurt, die samen met de zuidelijke helft van het Burgemeester Hoekstrapark in de Berkelse Noordpolder is gebouwd.

Door Rokkeveen lopen twee oude bebouwingslinten, de Rokkeveenseweg en de Stationsstraat. De vlek Rokkeveen, een verzameling boerderijen ten zuiden van de huidige A12, heeft zijn naam gegeven aan deze weg en uiteindelijk aan de hele wijk. De Rokkeveense- en Zegwaartseweg vormden in oorsprong één doorlopend ontginningslint, waarvandaan boeren vanaf het begin van de dertiende eeuw het gebied hebben ontgonnen. Rokkeveen wordt in 1295 voor het eerst vermeld onder de naam Ruckenvene.

De eerbiedwaardige leeftijd van de Rokkeveenseweg ten spijt, kent dit lint geen gebouwen ouder dan de negentiende eeuw. Enkele gebouwen zijn nochtans beeldbepalend, zoals de Lactohoeve op nummer 104. Net als de Nutriciahoeve aan de andere kant van de snelweg, was deze boerderij uit 1925 eigendom van de Zoetermeerse zuivelfabriek Nutricia, die zich zo van de aanvoer van melk (latijn: lacto) verzekerde. De boerderij heeft geen agrarische functie meer, maar schuren, boenhok en zelfs brandmuur zijn er nog.

De Stationsstraat is minstens zo oud als de Rokkeveenseweg, maar is van oorsprong een kerkepad geweest dat van Zoetermeer tot aan de Berkelseweg liep en daar overging in de Katwijklerlaan. In het noorden stond een kapel, reden waarom deze straat in de middeleeuwen Kapellelaan werd genoemd. Vanaf de zestiende eeuw, en wellicht eerder, heette deze weg de Molenweg, naar de korenmolen die hier vanaf de vijftiende eeuw heeft gestaan, op de plek van de huidige korenmolen De Hoop aan de Eerste Stationsstraat 37a (1897). In 1929 werd deze historische weg omgedoopt in Stationsstraat, naar het treinstation halverwege de weg.

*Ingang van de watertoren De Tien Gemeenten,
met rondom de wapens van de aangesloten gemeenten.*

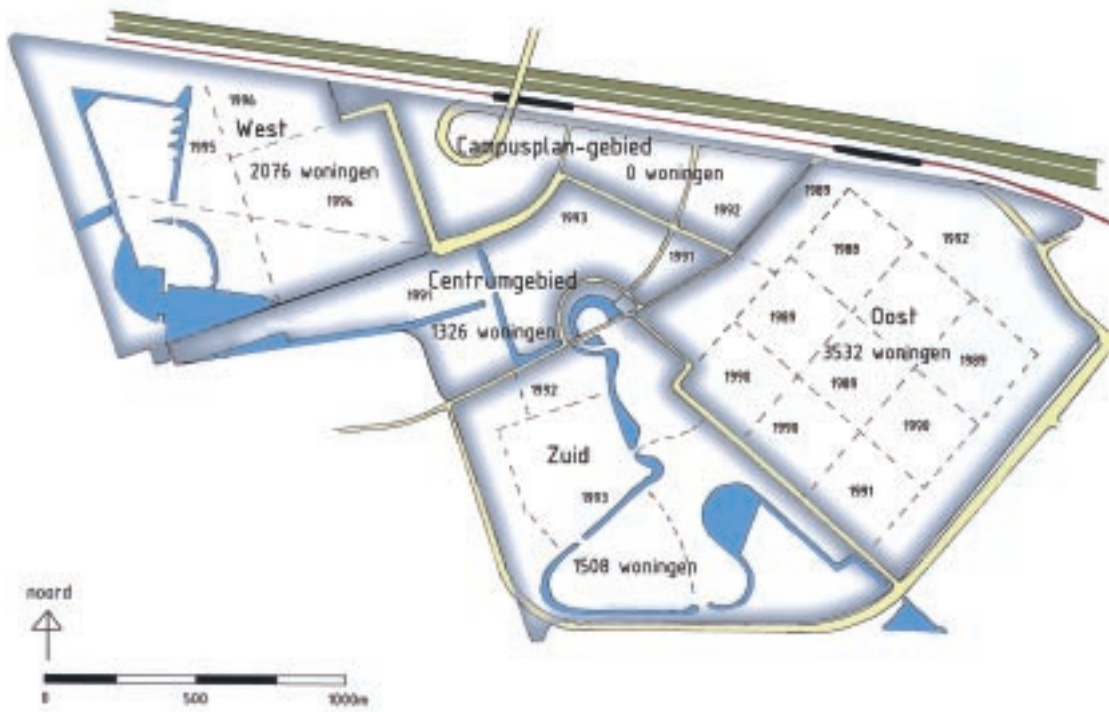
Tot aan de eeuwwisseling was de Stationsstraat nog nauwelijks bebouwd; er stonden slechts enkele boerderijen. Pas aan het begin van de twintigste eeuw kwamen er arbeiderswoningen (onder andere in verband met de oprichting van Nutricia in 1896) en vanaf de jaren twintig werd de straat ontdekt door de meer gefortuneerden. Verschillende rijke villa's in jaren dertig-stijl bepalen nog steeds het beeld, zoals aan de Tweede Stationsstraat. Vooral de nummers 222, 229, 230/232 en 239 springen in het oog.

Aan de Derde Stationsstraat staat het meest beeldbepalende historische gebouw van Rokkeveen: de watertoren. Het is in 1927 gebouwd als bufferopslag voor de tien gemeenten Zoetermeer, Zegwaard, Benthuizen, Moerkapelle, Nootdorp, Berkel en Rodenrijs, Bleiswijk, Bergschenhoek, Pijnacker en Zevenhuizen.

De architectuur van dit vijfenvestig meter hoge bouwwerk is, zoals zoveel utilitaire bouwsels uit deze periode, opgetrokken in een functionalistische bouwstijl, waarbij de functie bepalend is voor de vorm en versieringen overbodig worden geacht.

Niettemin heeft de architect, de Delftse prof. ir. C. Visser, dit zwaarmoedige gebouw opgesierd met (zeer minimale) decoraties in de vorm van betonnen lijstwerk in het metselwerk. De wapenschilden van de tien gemeenten decoreren de ingang.

De plek waar zich het waterreservoir bevindt (goed voor 500.000 liter water) wordt in de architectuur gemarkeerd door de achtkantige toren te laten overgaan in een zestienkantige.

Wijndeling van Rokkeveen met gerealiseerde woningaantallen.

Rokkeveen is met 8.600 woningen en circa 20.000 inwoners op circa 470 hectare de grootste wijk van Zoetermeer. Het is de enige wijk die ten zuiden van de infrastructuurbundel A12 en spoorlijn Den Haag-Utrecht is gelegen.

Hoewel de aanwezigheid van de snelweg en spoorbaan een enorme barrière vormt voor fietsers en voetgangers (er zijn voor hen slechts twee onderdoorgangen en één overbrugging) is de aantakking aan het hoofdwegenstelsel en wijkontsluiting op de beproefde Zoetermeerse manier aangelegd, namelijk om de wijk heen (de Zuid- en Oostweg), met een beperkt aantal 'inrikkpunten'. De rondweg is niet helemaal compleet: hij stopt bij de Vierde Stationsstraat en is niet doorgetrokken naar de hoefdentree van de wijk, de lus bij de snelweg. Hiermee ontstaat in het westelijke deel van Rokkeveen een directe en 'zachte' overgang tussen de bebouwing en het omringende open landschap, in tegenstelling tot de zuidrand van de wijk langs de drukke Oostweg en de oostrand bij bedrijventerrein Lansinghage. Ook rond Rokkeveen-West loopt geen grote ontsluitingsweg: het Balijbos sluit hier de wijk op een groene wijze af.

De belangrijkste wegen in Rokkeveen voeren voornamelijk langs singels die vaak slechts aan één kant bebouwd zijn, waardoor de wijk al op het eerste gezicht een ruime en groene indruk maakt. Ook de overige wegen met hun vaak brede profielen (parkeren in de dwarsrichting en weelderige beplanting) dragen daaraan bij. Dat dit op zo'n consequente wijze is gedaan is kenmerkend voor Rokkeveen.

De wijk bestaat uit zes verschillende wijken gelegen rondom het Burgemeester Hoekstrapark: Oost (binnen het vierkant), de omgeving van de Tweede en Derde Stationsstraat, Zuid (ten westen van het Burgemeester Hoekstrapark), het Centrum (van de Madame Curiesingel tot aan de Florahoeck), het kantoreengebied ten noorden van het winkelcentrum Rokkeveen en tenslotte Rokkeveen-West (ten noorden van de Florasingel en -zoom).

Deze wijken scharnieren rond de verkeerslus, die de Afrikaweg verbindt met de Zuidweg. Houtsingel, Einsteinsingel en Madame Curiesingel-Tintlaan zijn de op deze lus gerichte rechte hoofdverbindinglijnen naar de wijkdelen.

Al deze deelgebieden hebben een eigen hoofdkarakteristiek, vooral tot uiting gebracht in de aangebrachte verkavelingen en de voorgeschreven architectuur. De dichtheid van de bebouwing neemt weliswaar naar het westen toe af maar ook dat is een formeel uitgangspunt geweest. De hoofdprincipes van de ontwerpers zijn door de gehele wijk heen herkenbaar: er is een formele hoofdstructuur, met lange rechte lijnen, assen en hoeken (zoals de Spectrumsingel en het Ganzevoetpad), gekoppeld aan grote, vooral op de kaart of vanuit de lucht goed herkenbare geometrische figuren als de cirkel, vierkant en driehoek waarin diverse buurten zijn ingepast. Deze primaire vormen zijn niet in eerste instantie ontstaan uit noodzakelijke stedenbouwkundige eisen, maar werden

Het schegvormige Burgemeester Hoekstrapark met flatgebouwen langs de Juweellaan.

De Derde Stationsstraat heeft zijn vooroorlogse sfeer behouden.

'gecomponeerd' door de ontwerpers. Eén van hen, Ton Hinse, noemt Rokkeveen 'een verkapte liefdesverklaring voor de gridstad' - overigens een unicum op dat moment in Nederland - en de invoering van de geometrische grondvormen 'een subjectief moment'. Dat niet elke wijk exact samenvalt met een dergelijke grondvorm is typisch voor Rokkeveen: in het ontwerp zijn meerdere 'ontwerplagen', als tekeningen op doorschijnend kalkpapier, over elkaar heen gelegd waardoor een complexere figuur is ontstaan. De oorspronkelijke landschappelijke ondergrond is n van die lagen die de wijk hebben vormgegeven. Een aantal middeleeuwse artefacten als de Delftsewallenwetering, de Pissenkade en de Landscheiding is weliswaar grotendeels gedempt of vergraven, maar het mozaïek van de oude polders keert verhevigd terug in dat van de wijkdelen. De gehandhaafde Stationsstraat speelt nu een andere rol: hij snijdt op een 'toevallige' manier door de wijk heen en fungeert als de stedenbouwkundige 'ruggengraat' van het buurtje ten noorden en zuiden van de Tintlaan.

De richtingen van de oude polderverkavelingen zijn met name in Oost en West bepalend geweest voor de richting van het stratenpatroon. In Rokkeveen-West is dat goed te zien, omdat enkele evenwijdig met de bebouwing lopende oude poldersloten nog in het Balijbos zijn terug te vinden.

Eén historisch bouwwerk speelt in de wijk wel een zeer centrale rol: de watertoren De Tien Gemeenten. Dit kloeke, achtkantige bakstenen gevaarte van vijftienveertig meter hoog en ruim tien meter doorsnede stond voorheen op een onuitgesproken plaats aan de Stationsstraat maar is nu het punt waaromheen de hele compositie van Rokkeveen lijkt te draaien: de toren is het mikpunt van de centrale as van het centrum van Rokkeveen én van het schegvormige Burgemeester Hoekstrapark, dat de hoekverdraaiing in de oude polderverkaveling tussen het oostelijke en het zuidelijke deel van Rokkeveen opvangt. Gebogen en geknikte bebouwing rondom de toren accentueren de buitensporige monumentale betekenis die eraan is toegekend.

Als gevolg van de toepassing van grondvormen en de inpassing van historische linten ontstaan buurten die als 'scherven' tegen elkaar aanliggen. Dit was een uitstekende basis voor het realiseren van zoveel mogelijk diversiteit tussen de verschillende buurten, één van de belangrijkste uitgangspunten van het ontwerp.

Opdrachtgevers en hun architecten kregen bovendien verplichte, gedetailleerde facetkaarten mee, die preciese randvoorwaarden aangaven ten aanzien van de architectuur- en verkavelingskarakteristiek, kleurgebruik, bouwkundige uitwerking en woningtypologie. Op deze manier hoopten de ambtelijke stedenbouwers te voldoen aan 'een gedifferentieerde maatschappelijke wens, alleen wel stedenbouwkundig gesitueerd'. Dit streven naar afwisseling en stedelijkheid binnen een beheerst beeld is op een aantal

*Luchtfoto van Rokkeveen-Oost met op de voorgrond sportvoorzieningen
in het Burgemeester Hoekstrapark.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer*

punten in Rokkeveen goed afleesbaar. Aan die beoogde stedelijkheid draagt het circulerend verkeersstelsel (doorkruisbaarheid in alle richtingen) en een zekere menging van functies stellig bij.

Op buurniveau is het groen geconcentreerd in een wijkpark en een beperkt aantal buurtparkjes van circa een hectare. Dit een economischer manier om met groen om te gaan dan bijvoorbeeld in Seghwaert, waar het groen is verspreid over vele binnenterreintjes.

DE WIJKDELEN

Op de kaart lijkt Rokkeveen één van de meest geordende wijken van Zoetermeer. Zuiver geometrische vormen zijn op een tekening snel te bevatten. Omgezet in gebouwde vormen vereist het hulpmiddelen. Oost bestaat uit een vierkant van 840 bij 840 meter (dat zelf weer is opgedeeld in negen even grote vierkanten) met per definitie gelijke zijden. Het is dan zaak verschillen en herkenningpunten aan te brengen. De drie ontsluitingspunten van de Tintlaan, Kleurlaan en Pastellaan, zijn echter steeds ongeveer in het midden van de zijden gelegd, over het algemeen zonder dat die bijzondere positie wordt gemarkeerd. De zijde aan het Burgemeester Hoekstrapark, de Spectrumsingel, heeft de meest stedelijke allure: een stevige wand wordt onderbroken door een reeks fraaie urban villa's. Aan de Roodblauwlaan zorgen losstaande bedrijfsgebouwen en woningen voor een aangenaam contrast met de aangesloten woningrijen aan de overzijde.

Binnen het vierkant wordt een gevarieerd spel gespeeld met blokverkavelingen aan de randen en lineaire verkavelingen in het midden van de buurten. In de centrale buurt rond het wijkpark komen alleen maar lineaire verkavelingen voor. Een mooi voorbeeld van de ruimtelijke werking hiervan is het driehoekige parkje aan het Staalblauw, waarop geknikte straten plotsklaps uitkomen op een groen veld, dat wordt afgesloten door een stevige wand aan de Regenboogsingel.

De beide driehoekige buurtparken met hun lange zijden geveid tegen de diagonaal van het grote vierkant introduceren een verademende andere richting in het geheel. Deze is bovendien handig omdat het voor het langzaam verkeer de kortste weg wijst naar het station.

Terzijde van het grote vierkant ligt er in de smalle reststrook langs de Zuidweg nog een buurtje dat door de zeer brede Kleurlaan in tweeën wordt gedeeld. De oude Rokkeveenseweg, die vanuit Benthuisen in één rechte lijn tot aan de nu verdwenen Landscheiding liep, maar nu midden in de wijk doodloopt, zorgt met zijn gespaarde bebouwing voor een historische verankering.

Het zuiddeel strekt zich trapeziumvormig uit parallel aan de Berkelseweg en wordt begrensd door het Burgemeester Hoekstrapark. Een slingerende weg langs het park zorgt hier voor een meer geleidelijke, landschappelijke overgang naar deze grote groene wig.

Ingang van de overkapte Nelson Mandelabrug in de Zoetermeerse kleuren blauw en geel aan het Plein van de Verenigde Naties.

Zuid wordt in tweeën gedeeld door het restant van de Pissenkade en een begeleidende singel.

Zuid is in zijn geheel lineair verkaveld en in de architectuur is afscheid genomen van het al te strakke kubisme van Oost.

Het centrumgebied en de aangrenzende kantorenstrook, tussen de watertoren en de verkeerslus herbergen centrumvoorzieningen en kantoren langs gebogen singels die uitkomen op de Zuidweg. In het uit gekromde zones opgebouwde centrum is stedelijke dynamiek tot uitdrukking gebracht in 'moderne varianten van horizontale architectuur'. Een reeks hoge kantoorgebouwen rond de verkeerslus en langs de Zuidweg voorzien Rokkeveen van een gezicht aan de snelweg, dat in de loop van de tijd steeds herkenbaarder zal worden. Een markante overkapte overbrugging van de verkeersbundel ter plekke van het dubbelstation is de navelstreng die Rokkeveen met de rest van Zoetermeer verbindt.

Het westelijke deel, waarin in 1992 de Floriade is gehouden, vertoont een buurtpatroon binnen een vierkant van 500 bij 500 meter, maar nu doorsneden door een driehoek met drie assen, waarvan één in de vorm van een opvallend dijklichaam, gericht naar het hoofdwinkelcentrum. Dankzij de Floriade, waaraan de wijk het driehoekige Florapark, de cirkel van de Floraplas en de eveneens driehoekige parkachtige overgang naar het Balijbos heeft overgehouden, is dit het meest natuurrijke wijkdeel van Rokkeveen geworden.

De buurten van West zijn na afloop van de Floriademanifestatie voorzien van ensembles in een historiserende stijl, afgewisseld door eigentijdse urban villa's en recentelijk afgerond door een losse villaverkaveling aan de plas met een op de Amerikaanse suburbane life style geïnspireerde architectuur.

De met bomen omzoomde Paletsingel, gezien in de richting van de woon-werkwoningen aan de Blauwroodlaan.

De brede Mahatma Gandhisingel met het appartementencomplex Cumulus in de punt van het Florapark.

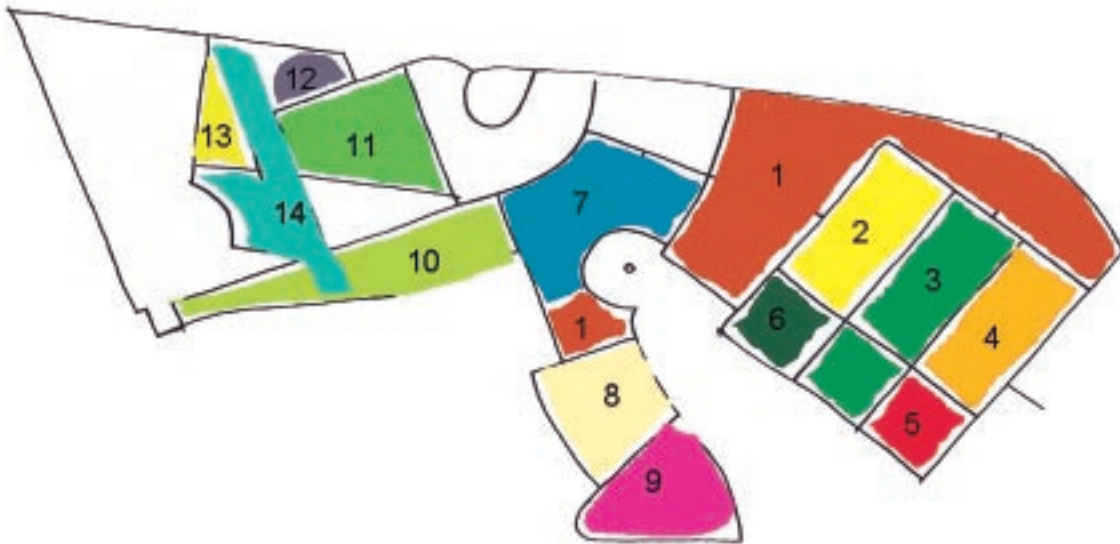
De grote verschillen tussen de wijken van Zoetermeer manifesteren zich vooral in de stedenbouwkundige opzet en de voor elke wijk typerende architectuurstijlen. Maar iemand met een 'groen' oog zal snel opmerken dat de verschillen ook doorwerken in de groenaanplant, en wat meer is, dat het groenplan en het stedenbouwkundig concept, de 'idee' van de wijk, vaak uit hetzelfde vat komen. Dit is nergens zo goed zichtbaar als in Rokkeveen. De Floriade van 1992, waarvan vele elementen zijn opgenomen in de woonwijk Rokkeveen-West, speelt hier een belangrijke rol in, maar de lotsverbondenheid tussen 'steen en groen' geldt voor de gehele wijk.

Rokkeveen is, meer dan andere delen van de stad, een conceptuele wijk, waarbij 'concept' in dit verband veel lijkt op de betekenis van dit begrip in de beeldende kunst: een abstracte gedachteconstructie, vaak met een filosofisch en vakoverstijgend karakter die de leidraad is voor het ontwerp.

'Diversiteit' (iedere buurt zijn eigen beeldkarakteristiek) en 'formaliteit' (weinig ruimte voor het bijzondere en afwijkende, veel aandacht voor dwingende, geometrische patronen) zijn in Rokkeveen de twee leidende begrippen, niet alleen in de stedenbouwkundige opzet en de architectuur, maar ook in de groene aankleding. Hiermee werd gebroken met de ontwerptraditie in de aan Rokkeveen voorafgaande wijken, Seghwaert en Buytenwegh de Leyens, waar diversiteit niet op buurtniveau, maar - met subtiele verschillen - op gebouwniveau werd ingezet, zodat deze wijken één samenhangend beeld vormen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Seghwaert, waar het 'aankledingsgroen' (de beplanting langs straten en wegen) langs de hoofdroutes van de gehele wijk hetzelfde is, zijn langs de hoofdroutes van Rokkeveen per buurt andere bomen aangeplant, waarbij de hoofdvorm van de boom (bol-, kegel- of ovaalvorm) het onderscheidingscriterium was. Langs de Edelsteensingel en de Madame Curiesingel, twee belangrijke ontsluitingswegen in het centrum, staan suikeresdoorns, een soort die zijn naam dankt aan het suikerrijke esdoornsap, dat men in vroeger tijden vooral in de Verenigde Staten (waar de boom vandaan komt en Maple Leaf heet) aftapte om snoepgoed van te maken.

Langs de Mahatma Gandhi- en Albert Schweitzersingel staan lindes, die ten behoeve van de Floriade in 1992 als volwassen bomen uit Amsterdam zijn overgeplaatst. De Mahatma Gandhisingel was destijds de hoofdentree voor de Floriade en diende met volgroeide bomen een statig karakter te krijgen. Aan de buitenranden van de woongebieden zijn elzen geplant en langs de interne verkeersroutes van Rokkeveen-Oost, zoals de Geelgroenlaan platanen, een boomsoort die veel ruimte vraagt, reden waarom de straten hier extra breed zijn uitgevoerd.

Opmerkelijk is overigens dat de hoofdroutes vrijwel zonder uitzondering langs singels worden gevoerd, een oplossing die slechts in Rokkeveen voorkomt en die de verkeersstructuur een extra groen karakter geeft. 'Rokkeveen is een wijk van lanen en singels',

Bomenpalet van de buurten van Rokkeveen.

Legenda:

1. Opvallende stammen:	<i>berk en prunus.</i>
2. Voorjaarsbloeiers:	<i>kastanje en wilg.</i>
3. Duidelijke kronen:	<i>bolesdoorn, -acacia en -trompetboom.</i>
4. Zomerbloeiers:	<i>honingboom.</i>
5. Herfstbladkleuren:	<i>zoete kers, krentenboom en prunus.</i>
6. Winterkenmerken:	<i>coniferen en berken.</i>
7. Geschoren groen:	<i>hagen en leilinden.</i>
8. Licht- en geelbladige bomen:	<i>diversen.</i>
9. Rood- en bruinbladige bomen:	<i>diversen.</i>
10. Naar de straatnaam:	<i>onder andere esdoorn, gouden regen, hazelaar.</i>
11. Architectuur Haagse school:	<i>accentueren oorspronkelijke kavelrichting, zuilvormige kronen als zuileik (straatjes) en de brede kronen als de plataan en kastanje (parkeerpleintjes).</i>
12. Architectuur Rotterdamse school:	<i>zuilvormige bloeiers: strakke boom direct in de verharding geplaatst.</i>
13. Architectuur Amsterdamse school:	<i>tuindorpachtig door het toepassen van hagen als erfafscheiding.</i>
14. Internationale stijl:	<i>berken en exoten (grove den).</i>

zo stelt Leon Borlee, de gemeentelijke landschapsontwerper van deze wijk. Waar in Seghwaert vooral de woonerven en (informele) wandelroutes met veel groen en bomen zijn bedeed, en het buurtgroen kleinschalig en gelijkmatig over de buurten is verdeeld, is Rokkeveen vooral lommerrijk langs de verkeersroutes, de kaarsrechte lanen en singels, en is het buurtgroen veel meer geconcentreerd op welbepaalde plekken. Dit geeft de wijk een 'formelere' uitdrukking, maar is als oplossing ook minder onderhoudsgevoelig dan de woonerfwijk, een niet onbelangrijk argument in de jaren van economisch laagtij waarin de wijk werd gebouwd.

Diversiteit, 'conceptualisering' en 'geometrisering' van het groenontwerp spelen niet alleen langs de lanen en invalswegen, maar ook binnenin de diverse buurtjes. Het groen is gethematiseerd, dat wil zeggen dat elk van de vijf delen van Rokkeveen (Oost, Centrum, Midden, Zuid en West) een centraal thema voor het groen heeft meegekregen die in de diverse buurtjes wordt uitgewerkt (zoals dat ook met de architectuur is gebeurd). Zo heeft Rokkeveen-Oost de vier seizoenen als thema, waarbij, met de wijzers van de klok mee, vanaf het Barietgeel in elk buurtje de beplanting een 'seizoen opschuift'. De rechthoek van het Barietgeel en Napelsgeel beeldt met voorjaarsbloeiers als kastanje en wilg de lente uit, terwijl het carré tussen het Staalblauw en de Regenboogsingel de herfst als thema heeft, met de fraaie najaarstinten van prunus en krentebom.

In Rokkeveen-West, dat ruim zes jaar na Oost is gebouwd, is met de thematisering nog een stap verder gegaan: hier zijn zowel de groenaankleding als de openbare inrichting en bestrating op de architectuur aangepast. In de buurt van de zakelijke neo-Rotterdamse school (de gekromde blokken van Amaranthout en omgeving) zijn strakke zuilvormige bomen direct in de verharding geplaatst, terwijl de rijbaan in de woonstraten bestaat uit (zakelijk) asfalt, een bijzonderheid in een woonbuurt. In de buurt van de neo-Amsterdamse school zijn hagen aangeplant, waarmee het karakter van een tuindorp, het 'thuisland' van de Amsterdamse school, is nagestreefd. Tegenwoordig is een dergelijke koppeling tussen openbare inrichting en architectuur vrij normaal ('het is aan het doorschieten', zo meldde de betrokken landschapsontwerper ons), maar begin jaren negentig was het nieuw.

De grotere groengebieden in Rokkeveen, de parken, plantsoenen en speelvelden zijn net als in andere wijken van de stad, keurig hiërarchisch geordend naar grootte en functie. Iedere kleine buurt heeft een buurtpark, die voornamelijk voor speelplaats en trapveld wordt gebruikt. De vier buurtparken in Rokkeveen-Oost zijn voorzien van groen met hetzelfde seizoensthema als de buurt waar zij deel van uitmaken.

Het Hertenkamp (Oost) en het Florapark (West) zijn parken met een wijkfunctie. Vooral de rozentuin van het Florapark is een trekker, ook voor bezoekers van buiten de wijk.

*Twee gebouwen aan de Derde Stationsstraat.
De watertoren en een tuinderswoning staan nu gebroederlijk naast elkaar op
het cirkelvormige eiland dat de noordelijke kop van het Burgemeester Hoekstrapark vormt.*

Tussen Rokkeveen-Oost en -West ligt een 'stadspark', het Burgemeester Hoekstrapark, dat precies op deze plek is neergelegd om de draaiing van de kavelrichting van de oude poldersloten te kunnen opvangen. Een langwerpige en schegvormige park dat zo diep de wijk indringt, betekende een breuk met de ontwerptraditie tot dan toe, waarbij grote parken aan de randen van de wijk werden gesitueerd.

Vanaf de watertoren lopen lange zichtlijnen bijna op barokke wijze het park in. Een zichtlijn loopt naar de Rozenberg. In het park is ook een natuurstenen zonnwijzer geplaatst waarvan men de tijd en zelfs de datum door een gat in de steen kan aflezen. De watertoren en het eiland waar deze op staat behoren eveneens tot het Burgemeester Hoekstrapark. De centrale plaatsing van de toren op het eiland, op een kruispunt van zichtlijnen, verradt in een oogwenk dat de villa, die in al haar riantheid ongegeneerd pal naast de watertoren staat, eerder een ongeluk moet zijn geweest dan de wens van de ontwerpers. De hier woonachtige tuinder weigerde halstarrig zijn toen nog vrij nieuwe woning te laten slopen ten behoeve van de zuivere geometrie van het eilandontwerp. Ambtelijke toezeggingen aan de tuinder, die in een onbewaakt ogenblik werden gedaan, keerden zich tegen de gemeente en het huis bleef onwrikbaar op deze plek staan. De omsingeling van zijn huis door flats waarvandaan al zijn doen en laten als in een schouwtoneel door de nieuwe burens zou kunnen worden gevolgd, nam hij kennelijk voor lief. Deze kwestie heeft ook het opmerkelijke verschil in waterpeil in de gracht rondom het eiland opgeleverd. De woning had van oorsprong een eigen 'kwelsloot' waarvan het waterpeil niet overeenkwam met het waterpeil van de nieuwe woonwijk. Een compromis was onmogelijk, waarmee er voor de ontwerpers misschien toch nog wat gewonnen werd: het niveauverschil ziet er uit als 'land-art'.

DE FLORIADE EN ROKKEVEEN-WEST

De Floriade van 1992, de tienjaarlijkse internationale tuinbouwtentoonstelling die door de zustersteden Zoetermeer en Den Haag gezamenlijk werd georganiseerd, heeft (mede) de basis gelegd voor het huidige Rokkeveen-West en de parken en groengebieden in de wijk. Het 68 hectare grote Floriadeterrein, ontworpen door de landschapsontwerpers Michiel den Ruijter en Ton Hinse (gemeente Zoetermeer) en Geert Koning, Rob van der Ham en Luc Vanderveke (gemeente Den Haag), had een driehoekige opzet, gevormd door de huidige Florasingel, de rand van het huidige Balijbos en een grens die grofweg liep van de huidige Acaciazoom (waar de ingang was) naar het Azobéhout. Drie zichtassen, die bij de ingang op een punt bij elkaar kwamen - een aan de barokke Franse tuinkunst ontleend motief, de ganzenvoet (een 'patte d'oie') - en een grote ronde waterpartij in het zuidwesten van het terrein, domineerden de plattegrond van het expositie-terrein. Haaks op de centrale assen van de ganzenvoet lag een reeks van lanen die het

*Luchtfoto van de Floriade, gezien in oostelijke richting over het dijklichaam.
Het gedeelte links van de dijk is na 1992 geheel bebouwd.
De Floraplas en het Florapark (rechts) werden gespaard.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer*

terrein verder onderverdeelden in stroken die elk een eigen inrichting en programma hadden. Er waren zeven verschillende gebieden met elk hun eigen thema, variërend van 'tuinbouw' tot 'milieu en toekomst' en 'recreatie'. De stroken waren weliswaar gerelateerd aan de oude polderverkaveling, maar werden steeds op verschillende wijzen ingevuld met ruitvormige, vierkante, golvende of door slingerlanen doorsneden compartimenten. Hiermee kreeg het park een zekere 'gelaagdheid', een ontwerpwijze die in de jaren tachtig zijn intrede deed, mede door het (Franse) deconstructivisme, een aan het post-modernisme verwante filosofische stroming waar ook ontwerpers door werden aangesproken. 'Niets is wat het lijkt, en als het wat lijkt dan verandert het snel van betekenis', is in het kort de boodschap van deze stroming. Snel wisselende indrukken van dicht op elkaar gezette 'programma's' en het schijnbaar willekeurig gebruik van ontwerpfragmenten uit vergangen stromingen die in het nieuwe ontwerp een andere (of een loze) betekenis krijgen, zijn geliefde ontwerpmethoden van deconstructivisten. In de tuinarchitectuur vond deze stroming zijn hoogtepunt in het Parijse Parc de la Villette, een ontwerp van de Franse avantgardistische architect Bernard Tschumi uit 1982.

Het ontwerp voor de Floriade heeft invloeden van het Parc de la Villette ondergaan. Net als in het Parijse park beheersten kaarsrechte lanen het ontwerp (in tegenstelling tot de voorgaande Floriade's) en werden er zogenaamde follies toegepast, gebouwtjes met een verbazingwekkende vorm, zonder een andere functie dan het wekken van verbazing. Het Nederlandse polderlandschap was een belangrijk ontwerpthema: de middelste laan van de ganzenvoet was een dijk, aan het einde waarvan een grote maatlat de hoogteligging van de Floriade ten opzichte van het zeewaterniveau aangaf. Op het huidige Plein van de Verenigde Naties, aan het begin van de toegangsweg naar de Floriade, werd een waterpartij met cascade aangelegd, eveneens een model voor het zeewater-, respectievelijk het polderpeil. Verspreid over het terrein werd beeldende kunst van internationale kunstenaars getoond, waaronder de witte 'Kolossus van Zoetermeer' van Rob Scholte, die een blikvanger aan de snelweg was maar al een jaar later, in 1993 afbrandde.

Na afloop van de succesvolle tentoonstelling - er kwamen 3,2 miljoen bezoekers - werd het noordelijke deel ingericht als woonwijk. Het zuidelijke en westelijke deel zouden groen blijven: het huidige Florapark en het Zoetermeerse deel van het Balijbos. Aangezien het ontwerp voor de Floriade en het stedenbouwkundige ontwerp voor de toekomstige woonwijk op elkaar waren afgestemd, konden onderdelen van de Floriade behouden blijven en gebruikt worden in de wijk. De bomenlanen van de expositie zijn onder andere aan de Woudlaan blijven staan.

Ook de dijk bleef liggen, evenals de polderpeilmaat aan het einde ervan. Een groot deel van de Floriade (50%) werd bestemd voor stads- en wijkparken. Het huidige Floriadepark in de

Fietsbrug over de Florasingel met één van de drie follies ter hoogte van het Rosarium in het Florapark.

De TOP-rozen in het Rosarium.

voormalige zuidpunt van de ganzenvoet heeft nog een verdeling in compartimenten zoals tijdens de Floriade. De bomenlanen die de vakken verdeelden staan er nog steeds. In het park is een rosarium aangelegd waar ecologische rozen worden gekweekt (TOP-rozen), dat wil zeggen rozen die niet worden bespoten. Het is een landelijk proefproject, waar Zoetermeer toen de primeur van had.

Aan het water staan nog de drie follies uit de tijd van de Floriade. Zij zijn van de hand van Erik Knippers, die met deze ontwerpen in 1989 de Biennale voor Jonge Nederlandse Architecten won. De gebouwtjes zijn in een reeks ontworpen, in drie stadia van eenvoudig en statisch naar complex en dynamisch. 'Een eerbetoon aan onze cultuur in de vorm van een aantal nutteloze bouwsels', vond Knippers.

Het grote groengebied ten westen van het Essenhout en Locushout is tot aan de gemeentegrens eveneens onderdeel geweest van de Floriade. Het valt in drie delen uiteen: de Poldertuinen tegenover het Essenhout, het Balijbos ten westen hiervan en de Floraplas met het groene schiereiland.

Het gebied vormt een buffer tussen Rokkeveen en het staatsbos 'De Balij', een belangrijk gebied binnen de zogenaamde Randstadgroenstructuur. Deze structuur heeft (onder andere) als doel de kwaliteit van het landelijke gebied binnen de Randstad te verbeteren en tegenwicht te bieden aan voortgaande verstedelijking. Boswachterij De Balij strekt zich uit vanaf het voormalige Floriadeterrein tot aan het Bieslandse Bos bij Delft.

De geometrische opzet van de Floriade heeft model gestaan voor de inrichting van De Balij, waar ook rechte lange zichtassen zijn aangebracht. Vanaf het Zoetermeerse deel van het Balijbos geeft een kanaal zelfs zicht op de toren van de Nieuwe Kerk in Delft.

Het Florapark is een stadspark, en dus recreatief ingericht met open plekken afgewisseld met bosgebieden. De poldertuinen hebben met de verschillende door sloten gescheiden landschapsstroken een educatief karakter, dat ondersteund wordt door de Stadsboerderij. De cirkelvormige Floraplas met de opvallende 'eilandtreurwilgen' (een verbeelding van 'groene fontein') is één van de belangrijkste beeldmerken geworden van Rokkeveen-West.

Het groen in Rokkeveen heeft, mede als erfenis van de Floriade, het niveau van de 'groene longen van de wijk' of 'straataankleding' overwonnen. Het groenontwerp, volledig onderdeel van de idee van de wijk, wil hier tegelijkertijd een kunstvorm zijn.

Architectuurstijlen in Rokkeveen, van boven naar beneden:

Wit Rationalisme (flatgebouw aan het Hertepark in Rokkeveen-Oost).

Traditionalisme (eengezinswoningen aan de Tintlaan).

Postmodernisme (woon-werkwoningen aan de Blauwroodlaan).

Neo-Amsterdamse school (eengezinswoningen aan het Kurkhout).

Rokkeveen is niet op één, maar op twee breukvlakken binnen de architectuurgeschiedenis gebouwd, in tegenstelling tot de andere wijken van Zoetermeer, die slechts een enkele overgangperiode te zien geven (Meerzicht), of die binnen een en dezelfde architectuurstroming zijn gebouwd (Palenstein, Seghwaert).

Met Rokkeveen begint wat in de vakwereld wel eens 'de tweede moderniteit' genoemd wordt. De architectuur van de kleinschaligheidsgedachte waarmee Seghwaert en Buytenwegh de Leyens zijn gebouwd bezweek vanaf eind jaren zeventig onder de groeiende kritiek en werd, zeker vanaf begin jaren tachtig gevolgd door een vrij massale herontdekking van het vroege modernisme uit de jaren twintig en dertig als de 'geboortegrond' van het vak architectuur.

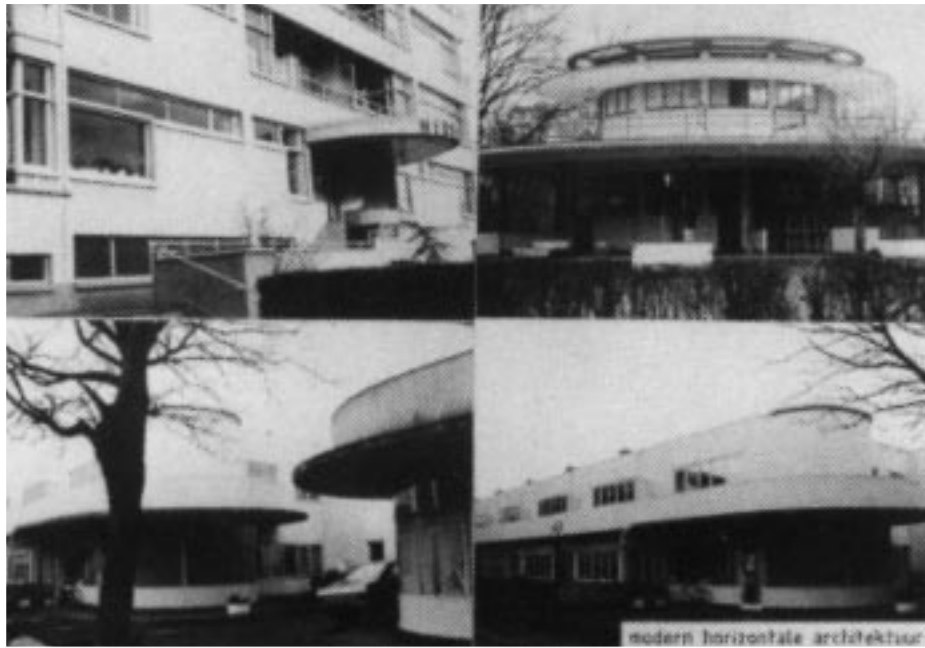
Architecten lieten zich weer inspireren, zoals in de jaren vijftig en zestig, door de strakke, kubistische villa's van Le Corbusier of Gerrit Rietveld, de functionalistische woningen van J.J.P. Oud in Hoek van Holland (1924), of de 'Weissenhofsiedlung' bij Stuttgart van onder andere Mies van der Rohe.

Toonaangevende architecten in Nederland bouwden vanaf begin jaren tachtig strak modernistisch, zoals in Rokkeveen-Oost goed is te zien. Ook het postmodernisme, dat in deze tijd in het buitenland (Frankrijk, Spanje, Verenigde Staten) goed aansloeg, was aanvankelijk nauwelijks in staat hier op in te breken.

De neo-modernistische architectuur van de jaren tachtig veranderde daarentegen van binnenuit, al vanaf het eind van de jaren tachtig. De witte tinten werden losgelaten, de stijl werd speelser (zoals de luifelwoningen langs de Floraplas), de materialen duurder (zie de urban villa's aan de Woudlaan in Rokkeveen-West). Dit alles hield natuurlijk ook verband met de explosief groeiende economie van de jaren negentig en de drastische verschuiving in het woningaanbod van huur naar koop. Nederland veranderde in korte tijd van een paradijs van gesubsidieerde huurwoningen naar een land van dure koopwoningen en -appartementen.

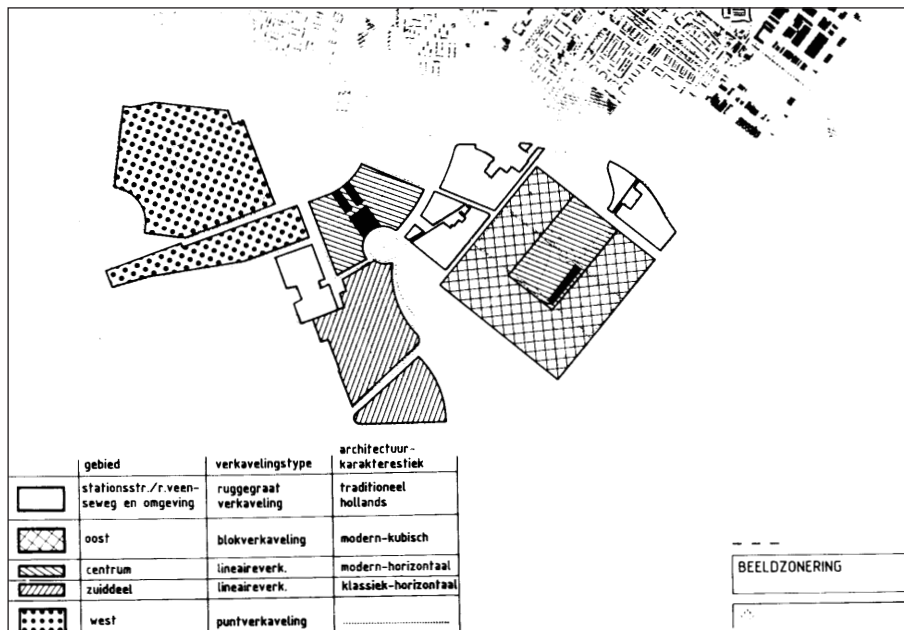
Het is het begin van wat de 'derde moderniteit' genoemd zou kunnen worden: de architectuur werd (en wordt, want het proces is op dit moment in volle gang) steeds diverser, toegeschreven op de (vermeende) leefstijlen van de bewoners. Het modernisme, of de vele interpretaties daarvan als 'Supermodernisme' of 'High Tech-architectuur', moet vandaag de dag vele andere stijlen en stromingen naast zich dulden, zoals historiserend bouwen (vooral 'jaren dertig-stijl'), 'Blob-architectuur' (ronde vloeiende vormen) of extreme of 'leuke' architectuur (zoals de veelkleurige - en veelbesproken - geheel door dakpannen bedekte woningen in Ypenburg). Dit tot grote ergernis van menig vormgever, vakblad en toonaangevend architectuurcriticus, die de opkomst van een 'inhoudsloze beeldcultuur' en een 'lach-of-ik-schiet-architectuur' nauwelijks kan verdragen.

Deze algemene architectuurontwikkelingen hebben de diversiteit van Rokkeveen niet

Referentiebeelden van architectuurstijlen opgelegd door de stedenbouwkundige dienst waaraan woningbouwers zich moesten houden.

Uit: Stedenbouwkundige ontwerpmethoden

Beeldzonerings met voorgeschreven architectuurstijlen, horend bij het stedenbouwkundige plan van Rokkeveen.

Uit: Stedenbouwkundige ontwerpmethoden

zozeer veroorzaakt, maar sloten meer aan op het concept van de wijk zoals de stedenbouwkundige ontwerpers Ton Hinse en Frans Marks dat in het Stuctuurplan Rokkeveen 1986 hadden neergelegd. Elke buurt werd geacht zijn eigen 'beeldkarakteristiek' te krijgen, die werd vastgelegd op kaarten. Voor vier delen van Rokkeveen (Oost, Centrum, Zuid en West) werden drie beeldkaarten gemaakt: een kaart met architectuurtypen en verkavelingskarakteristieken, een gevelkleurenkaart en een bouwkundige uitwerkingskaart. Op de bouwkundige uitwerkingskaart werden voor elke buurt de architectuureenheden vastgelegd, werd gedetailleerd bepaald waar ramen of zelfs deuren in kopgevels dienden te worden aangebracht (om dode kopgevels te voorkomen), waar tuinmuren moesten komen (om houten schuttingen te vermijden) en waar speciale blokbeëindigingen waren gewenst. Hier werden zogenaamde referentiebeelden aan toegevoegd, voorbeeldfoto's van architectuur zoals men die in de verschillende buurten voor ogen had.

Rokkeveen-Oost werd voorbestemd voor kubistische, witte architectuur in een blokachtige en 'introverte' verkaveling, passend bij de geometrische en functionalistische opzet van het stratenpatroon. Rokkeveen-Midden werd opgezet met een 'ruggengraatverkaveling' en 'moderne' traditionele architectuur zoals in Seghwaert (dit is goed te zien aan de architectuur aan de Derde Stationsstraat bij het Titaanwit en de Isabellagang), Rokkeveen-Zuid kreeg een meer open, op het park en het polderlandschap gerichte verkaveling, een landelijke 'slingerende hoofdstructuur met elegante curven' en horizontale klassieke architectuur (jaren dertig-bouw). Rokkeveen-West werd verdeeld in verschillende architectuurzone's met bijbehorende kleuren. Er werden vijf architectuurtypes en zeven verkavelingskarakteristieken gekozen. Drie vooroorlogse stijlen, de expressivistische Amsterdamse school, de rationalistische Rotterdamse school en de Haagse School als een stijl die hier tussenin zit (de Haagse school is 'in het echt' onder meer te bewonderen in de wijk Marlot in Den Haag) zijn naast de diversiteit van de huidige architectuurstijlen geplaatst.

Vrijwel al deze architectuurintenties zijn ook gerealiseerd, al moet worden gezegd dat de kwaliteit van de architectuur in Rokkeveen-Oost aanzienlijk verschilt van die in West, Midden en Zuid. Oost bestaat hoofdzakelijk uit huurwoningen die gebouwd zijn in de nasleep van de economische crisis van de jaren tachtig, de overige buurten bestaan voor een veel groter deel uit koopwoningen uit een welvarender periode.

De detaillering en het materiaal- en kleurgebruik in Rokkeveen-Oost (veel witte kalkzandsteen en grove balkonhekken bijvoorbeeld) lijken veel op die van de weinig verfijnde architectuur in het Stadshart.

Ook in stilistisch opzicht is Oost minder geslaagd: lang niet overal staat modernistische architectuur in lichte tinten, zoals de bedoeling was. Vooral de woningbouwverenigingen

Neo-modernistisch woningbouwcomplex in strokenverkaveling tussen Grasgroen en Mosgroen.

hadden met deze architectuur grote moeite en zij droegen architecten aan met 'traditionele' woningen met kappen in hun portfolio. 'De ontwikkelaars wilden eigenlijk geen strak plan', aldus de stedenbouwkundige Hinse. 'Voor hen was Seghwaert nog steeds het ultieme model.' Een excursie naar de pas gebouwde modernistische IJ-plein-buurt in Amsterdam-Noord, gebouwd door de toen al gerenommeerde architect Rem Koolhaas had de geestdrift moeten wekken bij de ontwikkelaars, maar het beeld van de grijs gestucte stroken en blokken versterkte slechts de weerzin. 'Sluit datgene wat de stedenbouwer aanbiedt aan op datgene wat de toekomstige bewoners vragen?', vroeg een bezorgd raadslid zich af.

In Rokkeveen-Zuid kozen de stedenbouwers eieren voor hun geld: hier mocht 'klassieke' moderne architectuur worden gerealiseerd, met kappen en breed uitgetimmerde dakgoten.

ROKKEVEEN-OOST

De 136 premiekoopwoningen tussen het Mosgroen en Grasgroen zijn het voorbeeld bij uitstek van de omslag van het architectuurklimaat in de tweede helft van de jaren tachtig en laten goed zien welk Rokkeveen-Oost de stedenbouwkundige ontwerpers van aanvang af voor ogen hadden. Fons Verheijen, van het architectenbureau Verheijen, Heuer en De Haan uit Leiden (later vooral bekend geworden met museum Naturalis in Leiden) heeft deze woningen in 1988 voor Stokker Vastgoedontwikkeling uit Zoetermeer ontworpen en zich laten inspireren door het vroege modernisme van de jaren twintig en dertig. De vroeg-modernistische (arbeiders)wijken, zoals de Weissenhofsiedlung, waren opgezet volgens het principe van 'licht, lucht en ruimte', waarbij woonstroken evenwijdig aan elkaar op de zon werden georiënteerd, en de woningen functioneel, dus strak en ornamenteloos werden vormgegeven, met plat dak, grote horizontale vensters en een zo functioneel en economisch mogelijk ontworpen plattegrond. Voor de als somber ervaren negentiende-eeuwse bakstenen gevels werden wit of licht gestucte gevels in de plaats gesteld.

Al deze elementen zijn onmiskenbaar aanwezig in dit woningbouwproject, dat bestaat uit zes stroken, abstract en geometrisch als het stedenbouwkundige plan zelf, middenin onderbroken door een langzaam-verkeersroute en een plantsoen. De langgerekte raamstroken op de eerste verdieping, licht gevelstucwerk en tegels op de begane grond verlenen deze blokjes een sterk modernistisch karakter. De zes stroken zijn elk gestuct in lichte tinten van de kleuren van de regenboog: rood, oranje, geel, groen, blauw, violet.

Het meest opvallend aan deze architectuur zijn de dakopbouwen, niet in het minst omdat de vormgeving en gevelafwerking hier nogal uit de toon vallen. De opbouwen horen wel bij het oorspronkelijke ontwerp en zijn als extra (goedkope) ruimte toegevoegd aan de woning, maar het stucwerk en de gevelbeplating doen heel goedkoop aan. Zowel isolatie-

*Postmodernistisch woningbouwcomplex langs de Regenboogsingel.
Foto Architecten Cie.*

stuc als witte gevelbeplating ('trespa' in de volksmond) bleken snel vervuilende materialen met een vaak armoedige uitstraling en deze worden vandaag de dag weinig meer door architecten toegepast.

Grenzend aan dit modernistische project bij uitstek staat aan de Regenboogsingel een postmodernistisch ensemble uit 1989, de 'Pergola', van de hand van Carel Weeber, toen nog één van de vennoten van de Architecten Cie. uit Amsterdam. Vierenveertig vrije sectorwoningen zijn ondergebracht in een gebogen gebouw van 200 meter lengte, en zesendertig appartementen in de twee urban villa's aan weerszijden hiervan.

Het postmodernisme in de architectuur is een brede term voor een internationale stroming die, in reactie op het modernisme, probeerde gebouwen of delen daarvan weer een voor iedereen herkenbare symbolische betekenis te geven die meer zou zijn dan de functionele boodschap van een gebouw. Symbolen uit de klassieke bouwkunst als zuilen, tympanen en kroonlijsten zijn in deze stroming favoriet. Het postmodernisme werd in het buitenland groot in de jaren zeventig en tachtig, maar kreeg in Nederland, volgens Rem Koolhaas het Cuba van het modernisme, nooit echt voet aan de grond. Het tekent het karakter van Weeber dat hij kiest voor een in Nederland zo omstreden stijl als het postmodernisme. Voor menig vakbroeder is hij de enfant terrible van de architectuur, een reputatie die hij al minstens vijfentwintig jaar staande weet te houden. Weeber is niet alleen verantwoordelijk voor spraakmakend kale en snoeiharde gebouwen (de Zwarte Madonna in Den Haag, de Peperklip op Rotterdam-Zuid), maar zorgt ook op geregelde (en vaak welgekozen) tijden voor opschudding met tegendraadse en politiek incorrecte architectuuropvattingen. Hij speelde een hoofdrol bij de aanval op de 'Nieuwe Truttigheid' van de jaren zeventig en lanceerde enige jaren terug met succes het begrip 'Wilde Wonen', waarvan ook nu in Zoetermeer enkele voorbeelden zijn te vinden (o.a. in Noordhove, de Keyserplan).

'Een architect moet elke stijl beheersen', is Weebers overtuiging, reden waarom de architect voor de Pergola te rade ging bij de negentiende-eeuwse, romantische Duitse architect Karl Friedrich Schinkel, die in 1823 het 'Museum am Lustgarten' in Berlijn ontwierp en het gebouw voorzag van een langwerpig front dat geheel uit Griekse zuilen bestond.

ROKKEVEEN-CENTRUM

Aan de Mahatma Gandhisingel bevinden zich ter weerszijden van het winkelcentrum twee opmerkelijke lichtgrijs gestucte woongebouwen van het architectenbureau Dobbelaar, De Kovel en De Vroom Architecten (DKV) uit Rotterdam, gebouwd in 1993-1994. Het zijn 29 vrije sectorwoningen, gebouwd voor Grootels Bouwbedrijf uit Eindhoven. In de prospectus werden zij omschreven als 'stadswoningen', een titel die wel

*Luxe witte romantische eengezinswoningen langs de Mahatma Gandhisingel.
Foto DKV Architecten*

*De laatste van de achtenvijftig vrije sectorwoningen met luifels langs de Florazoom
met uitzicht op de Floraplas.
Foto Pieter Weerda Architectenbureau*

op zijn plaats is omdat de woningen centraal gelegen zijn langs de toegangsweg naar Rokkeveen-Centrum en Rokkeveen-West. Bovendien strekken de woningen zich over vier verdiepingen uit, zoals bij oude herenhuizen. De woonblokken werken als een geluidsscherm voor de achterliggende buurten, maar vormen tegelijkertijd de poort tot deze buurtjes voor het langzaam verkeer.

Ook DKV is een kind van het 'neo-modernisme' van de tweede helft van de jaren tachtig, maar het ontwerp van deze stadswoningen laat goed zien dat in de jaren negentig de omgang met de 'Moederstijl' al wat lossier, wat meer ontspannen wordt. De gebouwen hebben modernistische trekken, zoals de sterke horizontaliteit van de bovenste raamstrook en de lichte stuc, maar de ronde trappenhuizen zijn bijzonder expressief en bijna romantisch te noemen. De ontwerpers leggen echter een relatie met *'silo-achtige vormen, die samen met de gevelindeling met het grote contrast open/gesloten en de a-typische perforaties de twee blokken een utilitair karakter geven, wat hun overgangspositie op de grens van een woonwijk naar een gebied met kantoren benadrukt'*.

Bijzonder is verder dat de gevels van de eerste twee verdiepingen zowel aan de voor- als aan de achterkant volledig uit glas bestaan, waardoor er riante doorzichten ontstaan van voor naar achter. De begane grond en eerste verdieping is aan de straatzijde verbonden met een vide, een luxe oplossing die in de 'vette' jaren negentig weer op grotere schaal werd toegepast.

Aan de Florazoom liggen op een prominente plaats tegenover de Floraplas zes rijen eengezinswoningen die met flair op het wijdse uitzicht zijn ontworpen.

Deze achtenvijftig vrije sectorwoningen zijn in 1990 ontworpen door architectenbureau Pieter Weeda uit Rotterdam, en nog voor de opening van de Floriade gebouwd, een vereiste voor alle woningen langs de 'borders' van het Floriadeterrein, om de bezoekers te behoeden voor een grijs uitzicht op bouwplaatsen.

De woningen zijn vooral opvallend door de grote betonnen luifels die boven het terras van de tweede verdieping hangen (of liever staan) en die deze woningen een 'kuif' geven. De luifel is visueel losgehouden van de woning, waardoor het geheel toch een 'transparent' karakter behoudt. Het ruime dakterras onder de luifel ligt permanent in de schaduw, maar daar hebben sommige bewoners een oplossing voor gevonden door een zonneterras boven op de luifel in te richten.

Architectonische bijzonderheden als deze luifel drukken uiteraard op de kosten van de woning, maar dat verhinderde niet dat binnen veertien dagen na de bekendmaking alles was uitverkocht. Het riante uitzicht op de plas, de royale maten van de woning (de woonkamer/open keuken meet bijna vijftig vierkante meter, wat eind jaren tachtig zeker niet gewoon was) en de garage aan de achterzijde hebben indertijd veel kopers gelokt.

Zuidgevel met serres van het flatgebouw Cumulus dat met zijn voeten in een uitloper van de Albert Schweitzersingel staat.

ROKKEVEEN-WEST

Hoewel ruimtelijk van elkaar gescheiden door het Florapark behoren de vijf urban villa's en de rij eengezinswoningen aan de Woudlaan samen met het schijfvormige flatgebouw op de hoek van de Florasingel en Albert Schweitzersingel tot één en hetzelfde ensemble, gebouwd in de strook die in het bestemmingsplan was voorbestemd tot het 'postmodernisme en internationale stijl' (modernisme). De architect, Frits van Dongen van de Architecten Cie. uit Amsterdam heeft zich van deze taak goed gekwetend en in opdracht van meerdere ontwikkelaars een fotogenieke modernistische buurt ontworpen, die gebouwd is tussen 1993 en 1996. Het schijfvormige flatgebouw, de zogenaamde Cumulus, telt vierenzestig vrije sector-appartementen, de urban villa's honderd en de laagbouw dertig eengezinswoningen.

De Cumulus ligt op het oude Ganzevoetplein, het centrale plein van de Floriade waar de drie assen van het tentoonstellingsterrein samenkwamen. Het plein is er niet meer, maar de dijk, één van de assen, nog wel. De Cumulus ligt aan het einde van deze zichtlijn en wordt zo visueel verbonden met de andere blokken van het ensemble.

De hoofdvorm van de Cumulus zet zich gemakkelijk vast in het geheugen door de lange smalle vorm en het silhouet van twee schuine, tegengesteld omhoog lopende dakvlakken. Het gebouw staat gedeeltelijk in het water, op kolommen, tegenover de ruime entreehal. De zuidgevel bestaat zeker voor de helft uit glazen serres die bijna twee meter uit de gevel komen. Bovenin het gebouw bevinden zich vijf penthouses met dubbel hoge ruimtes onder het schuin aflopende dak, waarin dakpatio's zijn uitgespaard.

Ook de urban villa's zijn opmerkelijk als gevolg van de grote 'happen' die er uit de hoeken zijn genomen. Dit lijkt weliswaar een speelsheid, maar heeft wonderlijk genoeg te maken met het feit dat er op de blokjes geen penthouses zijn gebouwd, wat anders bij urban villa's de gewoonte is. Om de blokken toch een boeiend silhouet en de woningen een interessante buitenruimte te geven, zijn de bovenste vier lagen gereserveerd voor maisonettes van elk twee verdiepingen waarbij de terrassen uit het blok zijn gesneden, over de volle hoogte van de woning.

Voor de eengezinshuizen was het thema 'doorzonplattegronden', maar dit mag in dit geval beslist niet in zijn ordinaire betekenis worden uitgelegd. Het 'doorzon' van deze luxe drive-in woningen zit juist in de ruime doorzichten in de woning door middel van een vide aan de tuin- en een hoog terras aan de straatkant.

De (curieuze) combinatie van scherp afgesneden hoofdvormen en kale gevels met chique en warm ogende gevelbekleding, zoals in dit geval de veelkleurige baksteen en de houten delen is trouwens kenmerkend voor de Nederlandse architectuur van de tweede helft van de jaren negentig, waarin door architecten steeds gedurfter wordt gejongleerd met de erfenis van het modernisme: de strakke, altijd vierkante hoofdvormen worden gekoesterd, de materialen worden steeds 'warmer'.

*Blik vanaf de dijk naar het Fumahout.
De achterzijden van kleurige urban villa's en de voorzijden van witte eengezinshuizen
liggen tegenover elkaar.*

*Bedrieglijk echte Amsterdamse schoolstijl is toegepast in het bakstenen ensemble
aan weerszijden van het Essehout.*

Eén van de meest opvallende projecten van Rokkeveen, al was het alleen maar vanwege de felle kleuren, zijn de vier urban villa's aan de Woudlaan van het bureau Klunder Architecten uit Rotterdam (projectarchitect: ir. M. de Ruiten). Zij zijn gebouwd in opdracht van de Christelijke Woningbouwvereniging Zoetermeer en bevatten elk drieëntwintig appartementen, verdeeld over zeven bouwlagen. Elke woning, behalve de penthouses op het dak, zijn hoekwoningen, wat mogelijk is gemaakt door de compacte vorm van de villa's. Toch hebben de gebouwen niet een vierkant maar een enigszins langwerpig grondplan, waarmee zij een elegantere hoofdvorm krijgen dan de 'lompe stompjes' die urban villa's al snel kunnen zijn. De speelsheid van de onregelmatige 'blokkendoos-achtige' stapeling van kubussen en van de schijnbaar willekeurige plaatsing en grootte van de vensters klopt goed met de speelsheid van het in felle kleuren gekeimde (keim = natuurlijke muurverf) metselwerk. De kleuren worden extra versterkt door de zwarte kozijnen en paneelinvullingen.

'De crèche van Rokkeveen', zo lichtte een buurtbewoner het ontwerp jolig toe.

Om de eigenheid van elke urban villa nog eens extra te versterken heeft elk gebouw een eigen ontwerp voor het groen en een eigen boomsoort (bij de groene flat is dat bijvoorbeeld de berk).

'Elke woonbuurt een eigen identiteit' (woonmilieudifferentiatie in vakjargon) is een thema dat in de jaren tachtig voor het eerst in het vak stedenbouw ontkiemde en waar ruimtelijke vormgevers in de jaren negentig, tot op de dag van vandaag, meer en meer van in de ban zijn geraakt. Niet door de 'natuurlijke', door lange tijdsintervallen gescheiden schokken in maatschappij- en ontwerpoppvattingen te volgen, zoals bij de verschillen tussen Dorp en Palenstein of tussen Palenstein en Seghwaert, maar actief en doorlopend, als kunstmatige strategie, zoals bij modetrends.

In dit project is de eigen identiteit niet eens meer tot de eigen buurt beperkt, maar tot het individuele gebouw.

In de 'wig' tussen het Ebbehout en de Woudlaan, staat één van de drie historiserende buurten van Rokkeveen-West: de Amsterdamse schoolbuurt. De Amsterdamse school is, de naam zegt het al, ontstaan en tot grote bloei gekomen in het Amsterdam van de jaren twintig, en dan vooral in het internationaal befaamde Berlage-Zuid (Amsterdam-Zuid en Rivierenbuurt). Deze stijl, ook wel bekend als 'baksteenexpressionisme', wordt gekenmerkt door grote, vaak gekromde baksteenvlakken, uitbundig ontworpen entreepartijen, schoorstenen en erkers, kunstig ontworpen roedeverdelingen (die vaak de belangrijkste decoratie van een Amsterdamse schoolgebouw vormen) en indrukwekkende kappen. De destijds verachte negentiende-eeuwse individuele panden werden vervangen door grote, langgerekte stadsblokken.

*Letterlijke afronding, compleet met vlaggenstok van de woning aan het Essehout.
De voortuinen hebben ligusterhagen.*

Op een Amerikaanse suburb geïnspireerde twee-onder-een-kappers en villa's aan het Limbahout.

Zonder een spoor van terughoudendheid hebben twee architectenbureau's, Kloet van der Merwe uit Delft en Kampman architecten uit Den Haag in opdracht van vier opdrachtgevers 272 woningen in neo-Amsterdamse school ontworpen, waarvan 81 appartementen verdeeld over drie schijfvormige flats aan de rand van de Poldertuinen. De ronde vormen van de trappenhuisen van de appartementgebouwen, de plastische gewelfde metselwerkvlakken van de kopwoningen van de eengezinsblokjes, de 'ladderramen' (horizontale raamroedes), de dakrandafsluiting met horizontale dakpannen zijn alle rechtstreeks ontleend aan de vormtaal van de Amsterdamse school.

Het geheel ziet er zeer zorgvuldig en rijk uitgevoerd uit, hoewel dat volgens de architect voor een deel handig 'gezichtsbedrog' is. Het geld is voornamelijk in het ontwerp van de kopwoningen gaan zitten; voor 'extra's' aan de gevels van de tussenwoningen was slechts duizend gulden beschikbaar. Onder andere de straffe eisen van de gemeente, die alle verkoopprijzen en het aantal vierkante meters vaststelde en bovendien gemetselde bergingen en tuinmuren wilde, hebben het beste in de architecten bovengehaald. Zo hadden de roedes eigenlijk tussen de dubbele beglazing verankerd moeten zitten, maar ze zijn uitgevoerd als horizontale houten 'tralies'.

Voor de kopwoningen van zowel de eengezinsblokjes als van de flats hebben een bijzondere plattegrond. De scherpe hoek die de kopwanden van de flats maken (om het doorzicht tussen de flats te verminderen waardoor de straat beslotener wordt) geeft de woonkamers hier een aparte vorm. Het meest bijzonder zijn de penthouses op het dak van de appartementsgebouwen. Het ruimste penthouse heeft een woonoppervlak van 120 m² en een rondlopend terras van 85 m². De woonkamer is half rond vormgegeven.

Rokkeveen haalt zijn architectuurvoorbeelden niet alleen uit het verleden, maar ook van verre. Aan de Woudlaan en het Limbahout ligt een onvervalst stuk Amerikaanse suburb, waarvan de woningtypen namen dragen als 'Arizona', 'Florida' en 'New Hampshire'.

De opdrachtgever, Fortis Vastgoed wilde zo dicht mogelijk bij de Amerikaanse werkelijkheid aansluiten en heeft in 2000 het plan ontwikkeld samen met een Amerikaans bureau, PPKS Architects uit Chicago, en PBV architecten uit Wassenaar (projectarchitect Wolbrand van der Vis). Het Wassenaarse bureau had al ervaring met het ontwerpen van Amerikaans ogende woningen elders in Nederland.

Het stedenbouwkundig plan is aangestuurd door PPKS, onder leiding van een Amerikaanse Nederlander, Renee Steevensz. Al bij de eerste aanblik is duidelijk welk land model heeft gestaan voor de opzet: het Limbahout is, afgezien van één toegangsweg, afgesloten van de rest van de wijk en de villa's zijn geplaatst aan een lusvormige weg, een zogenaamde cul-de-sac. Ook het ontbreken van trottoirs en het doorlopen van het gazon tot aan de rijweg is typisch voor een Amerikaanse buitenwijk, waar iedereen zich per auto verplaatst, zelfs binnen de eigen buurt.

De dichtgezette achtertuinen van de 'Frank Lloyd Wright' huizen aan het Limbahout en Woudlaan zijn niet Amerikaans maar juist zeer Hollands.

Postmodern kantorenvillapark Forum Fontanum aan de Mahatma Gandhisingel met een ondergrondse parkeergarage onder de binnenhof.

De woningen zijn volgens de architect ontworpen 'met een knipoog naar Frank Lloyd Wright', de beroemde vroeg twintigste-eeuwse architect die zich onderscheidde door zijn zoektocht naar de 'eigen' Amerikaanse bouwstijl. Het langgerekte, horizontale van zijn architectuur (er zijn zelfs lange, dunne metselstenen gebruikt), de breed uitstekende dakranden en de flauw hellende daken - waarmee hij de prairie tot uitdrukking trachtte te brengen - zijn ook hier toegepast. Hier en daar heeft een woning een tympaan (driehoekig tempelfront) op zuiltjes, van Europese oorsprong natuurlijk, maar in Amerika veel vaker en zonder enige schroom aan de woning toegevoegd.

Maar een onversneden Amerikaans product zijn deze woningen toch niet geworden want 'Nederlanders zijn geen Amerikanen', aldus de architect. In het land van oorsprong zijn dit soort buitenwijkhuizen doorgaans van hout, zowel het skelet als de buitenafwerking, maar die vallen bij Nederlanders niet in de smaak. Nederland is van oudsher een 'baksteenland'. De Nederlandse tuinen zijn ook beslist niet Amerikaans: ginds bestaat de tuin hoofdzakelijk uit een leeg grastapijt, vaak zelfs zonder erfafscheiding, hier zijn tuinen dikwijls flink begroeid, 'aangekleed' en dichtgezet met schuttingen of hagen, waardoor ze kleiner lijken, zelfs als zij het niet zijn. Ook de specifiek Nederlandse bouwregelgeving als het Bouwbesluit en de 'Energieprestatienorm' heeft zijn sporen in het ontwerp achtergelaten. De Amerikaanse voordeur wordt vaak via de veranda bereikt (en geeft dan direct toegang tot de huiskamer, zonder hal, de zogenaamde Donald Duckwoning), maar dat stuitte hier op bereikbaarheidsnormen voor gehandicapten. Alleen aan de Woudlaan was een trap naar de voordeur mogelijk, maar daar kan de rolstoel via de hellingbaan van de garage naar beneden. Naar boven zal wel een stuk moeilijker gaan.

De Amerikaanse invloed op Rokkeveen beperkt zich niet alleen tot woningbouw. Ook de kantorenmarkt volgt nauwgezet wat er aan de andere zijde van de oceaan gebeurt. Op de centrale kantorenlocatie van Rokkeveen, schuin tegenover het winkelcentrum van de wijk aan de Mahatma Gandhisingel, is kort geleden het 'kantorenvillapark' Forum Fontanus opgeleverd. Het is in hoofdlijnen ontworpen door Bevasta Projectontwikkeling uit Den Haag en verder uitgewerkt door architectenbureau Wilmink, eveneens uit Den Haag.

Twintig zelfstandige kantoorvilla's zijn in een carrévorm rondom een gemeenschappelijke binnentuin gebouwd. De relatief kleine villa's zijn drie of vier lagen hoog en volgens klassieke principes vormgegeven: zij hebben een monumentale ingangspartij, een plint van natuursteen met blokpatroon, een bewerkte kroonlijst en grote hoge vensters met gedecoreerd hekwerk. Volgens het klassieke principe van 'eenheid in verscheidenheid' verschillen de villa's enigszins van elkaar, maar niet te veel. Om het statige karakter te benadrukken zijn de binnenruimtes extra hoog uitgevoerd: 3,20 m, een naar huidige maatstaven uitzonderlijke maat. Het niveau van afwerking is hoog, ook in het interieur.

De kantoren aan de Mahatma Gandhisingel zijn geïntegreerd in het centrum.

Zelfs de helling naar de parkeergarage onder de binnentuin is met decoratieve tegels ingelegd.

De binnentuin is ontworpen door CH & Partners, het bureau van Frank Cardinaal, de landschapsontwerper die lange tijd bij de gemeente Zoetermeer heeft gewerkt en voor de vormgeving van vele groengebieden in diverse wijken verantwoordelijk is geweest, onder andere het opmerkelijke park Seghwaert. Cardinaal is ook mede verantwoordelijk voor het stedenbouwkundige ontwerp van dit kantorengedrag, het Campusplan.

Het middelpunt van de binnentuin wordt een fontein, waar de hof zijn naam aan ontleent. Het project is uniek in het land. Kantoren worden altijd als losse, individuele gebouwen in de ruimte gezet, zoals langs de Zuidweg. De vormgeving is dan of onopvallend of zeer modern, maar zelden klassiek. Ook de op alle niveau's consequente en kloppende vormgeving, waarbij zichtbaar veel geld is uitgegeven (geen klassieke facade voor een modern kantoorinterieur) is opvallend.

Of het project lang uniek blijft is de vraag: de projectontwikkelaar had onlangs vernomen dat het geheel is gekopieerd in de buurt van Madrid.

*Het kantoorgebouw De Hollandse Meester aan de A12 zal met 164 meter
het hoogste kantoorgebouw in Nederland worden.*

Fotomontage DPK Architects, Chicago

Eindelijk, 15 jaar na het slaan van de eerste paal (november 1987) in Rokkeveen-Oost, zullen met de oplevering van de 'Amerikaanse suburb' aan het Limbahout (dit jaar) de grote woningbouwprojecten in Rokkeveen zijn voltooid.

Hier en daar zullen nog open plekken worden ingevuld met woningen, waarbij de nieuwe architectuur wordt aangepast aan de karakteristieken van de buurt. Zo zijn op het driehoekige plantsoentje tussen het Azobéhout en het Balsahout elf zeer luxe villa's gepland met een architectonische signatuur die aansluit op die van de Rotterdamse school van het Azobéhout.

Ook op de strook tussen de Vierde Stationsstraat en de Sieraadlaan zouden in de toekomst woningen kunnen worden gebouwd.

Maar de belangrijkste ontwikkelingen vinden plaats in de kantorenbouw. In het hele gebied tussen de snelweg, de Albert Schweitzersingel, Mahatma Gandhi- en Madame Curiesingel (het Campusplangebied) zullen de resterende open plekken worden opgevuld met kantoren waarbij een samenhangend, krachtig stedelijk beeld wordt nagestreefd. Ook aan het midden- en oostelijk deel van de Zuidweg, dat nu nog eerder een verzameling is van individuele kantoren zonder veel ruimtelijke samenhang, zal worden ingezet op verdichting en een duidelijker imago. Zoetermeer zal de snelweg meer en meer gaan aangrijpen om zich als moderne stad aan de wereld te presenteren, vooral met fraaie kantoorgebouwen, zoals Den Haag zich met kantoorgebouwen presenteert tussen de Utrechtsebaan en het Prins Clausplein.

In dit streven past het spectaculaire project 'De Hollandse Meester' dat gebouwd zou moeten worden pal naast de loopbrug aan het plein van de Verenigde Naties. Dit kantoorgebouw, een 'statement voor bedrijven met internationale allure, zal met zijn 164 meter de hoogste kantoortoren van Nederland moeten worden, daarbij Nationale Nederlanden in Rotterdam met 14 meter achter zich latend.

De Hollandse Meester wordt in de prospectus in ronkende woorden beschreven als *'ontwikkeld met het oog op de toekomst. Razendsnelle technologische ontwikkelingen leiden tot nieuwe mogelijkheden. Uitgangspunt is bijvoorbeeld dat er voor dit unieke gebouw sprake zal zijn van de mogelijkheden van 24-uursgebruik.'* Het gebouw mikt dan ook op de top van de zakelijke en financiële dienstverlening.

De ontwikkeling van dergelijke hoge torens, niet alleen in grote maar ook in middelgrote of zelfs kleinere steden is een recent verschijnsel. De afstemming van de hoogtes van gebouwen op de grootte of de betekenis die een stad inneemt in de regio of het land wordt in toenemende mate losgelaten.

De invulling van de strook ten noorden van de Mahatma Gandhisingel is van een geheel andere orde: hier worden op het ogenblik van het verschijnen van deze cultuurhistorische verkenning klassiek uitzierende kantoren in een hovenverkaveling gebouwd (waaronder het

Met deze klassiek ogende gebouwen wordt de kantorenstrook langs de Mahatma Gandhisingel voltooid.

in het hoofdstuk Architectuur besproken Forum Fontanum). De strook tussen de Danny Kayelaan en de Maria Montessorilaan zal eveneens worden bebouwd met kantoren evenals de nu nog open ruimte binnen de rotonde.

Kleine (kantoor)invullingen worden gereserveerd voor de plekken die uit stedenbouwkundig oogpunt nog 'onaf' zijn, zoals de open plekken aan de Palet- en de Houtsingel. De ronde bogen van het Azobéhout zullen in de toekomst worden doorgezet naar de Houtsingel.

Voor de grote groengebieden in Zoetermeer, waaronder die in Rokkeveen, is een 'Gebruiksmemorandum' opgesteld, waarmee op schrift is gesteld welke functies en activiteiten zijn toegestaan in welke parken of groengebieden en hoe de parken beter met elkaar kunnen worden verbonden. Het aanleggen van een fietsbrug tussen het Westerpark ten noorden en het Balijbos ten zuiden van de snelweg is een onderdeel van dat beleid. De brug zal rond 2004 worden gerealiseerd.

*Wintergezicht over de Floraplas naar de luifelwoningen aan de Florazoom.
Foto archief Ton Hinse*

- De ligging van Rokkeveen, als enige wijk van Zoetermeer die zo direct aan alle belangrijke vervoersbundels gekoppeld is, en waarbij dit wordt uitgebuit door kantorenzones aan de snelweg te situeren en in te zetten als beeldmerk voor de wijk en voor heel Zoetermeer. De integratie van een kantorenstrook in een woonwijk, en dan nog bij de entree, is eveneens een bijzondere kwaliteit;
- De combinatie van grote geometrische figuren als vierkant, driehoek, cirkel en trapezium, de 'objectieve' stedenbouw van Carel Weeber met lange, rechte stratenpatronen, en het gebruik van de historische infrastructuur;
- De architectonische en stedenbouwkundige diversiteit van de wijk, als een vroeg voorbeeld van een bewuste strategie om elke buurt een eigen identiteit en beeld te geven;
- De groenopzet als trendbreuk met de gemeentelijke werkwijze tot dan toe, waarbij het groen meer is geconcentreerd in buurt- en wijkgroen en niet meer gelijkmatig wordt uitgespreid over wijk;
- Het groenplan als voorbeeld van een conceptualisering (of 'thematisering') van het groenontwerp, waarbij architectuur, stedenbouw en groen met betrekking op elkaar zijn ontworpen;
- Het stempel dat de Floriade op Rokkeveen-West heeft gedrukt, in de vorm van de geometrische hoofdvormen als onderlegger voor de buurten, alsmede de assen, de dijk, het Floriadepark, de Floraplas, de Poldertuinen, het Balijbos en de singels;
- De in de buurten opgenomen Floriade-elementen als de nog bestaande bomen aan de Mahatma Gandhisingel en Woudlaan, de bomen in de Floriadepas, de cascade aan het Plein van de Verenigde Naties, de follies aan de Florasingel, de indeling van het Floriadepark en van de Poldertuinen.

Door het Balijbos de stad uit.

De vertraging in de planning van Rokkeveen door het getouwtrek tussen rijk, provincie en gemeente heeft een lange ontwerpperiode opgeleverd, die ten volle is benut om een wijk te ontwerpen die in meerdere opzichten breekt met de stedenbouwkundige traditie van Zoetermeer.

De 'objectieve stedenbouw' van Carel Weeber, waarbij een 'neutraal' en rechthoekig raster van wegen niet meer één soort architectuur afdwingt (zoals in Seghwaert) maar de invulling open en vrij laat, is gecombineerd met de resten van de historische infrastructuur en de subjectieve, door de stedenbouwers bedachte geometrische patronen als driehoeken, vierkanten en cirkels.

Met in ieder geval één traditie werd niet gebroken: 'Zoetermeer als laboratorium voor architectuur en stedenbouw'. Alleen was dit niet meer het 'natuurlijke' gevolg van maatschappelijke veranderingen, maar werd het door de ontwerpers bewust (met een beeldkwaliteitplan) tot leven gewekt. Rokkeveen, onverbiddeijk gescheiden door snelweg en spoorbaan van de rest van de stad, werd voorgesteld als een 'miniatuur-Zoetermeer', die alle stedenbouwkundige en architectonische variatie van de wijken van 'derwaarts over' in zich zou moeten verenigen en bovendien zichzelf en Zoetermeer aan de snelweg zou moeten presenteren.

De methode heeft een wijk opgeleverd die bestaat uit tegen elkaar aangelegde 'scherven' waarbij elk wijkdeel en zelfs elke buurt een ander karakter heeft.

De geleiding van de wijk in zes delen is dankzij de diversiteit in architectuurstijlen en de geometrische hoofdvormen van vierkant, driehoek, cirkel en trapezium (en twee passtukken) geslaagd. Daarentegen is het heldere, voor de hele wijk gelijke patroon van rechte lijnen en lange assen maar ten dele in staat de scherven op een samenhangende manier aan elkaar te koppelen, wat toch in de bedoeling lag. Wat vanuit de lucht of op de kaart logisch lijkt, wordt op de grond afgezwakt door een visuele 'ruis' van de vele verkavelingsvormen, architectuurvormen en niet bebouwde reststukken. Rokkeveen moet het niet zozeer van samenhang hebben, alswel van de eigen identiteit van haar buurten, de bijzondere architectuur (vooral in West), het rijke, eveneens gevarieerde groen langs straten, lanen en singels, en de grote parken en bosgebieden, die diep in de wijk doordringen.

Als visitekaartje van Zoetermeer ontbeert het de kantorenstrook langs de snelweg eveneens (vooralsnog) aan samenhang, maar daar staat een zeldzaam geslaagde combinatie van woonwijk en kantoorgebied in Rokkeveen-West tegenover.

BRONNEN EN LITERATUUR:

Semi-statisch archief Bouw- en Woningtoezicht, Gemeente Zoetermeer.

Catalogus Wereldtuinbouwtentoonstelling Floriade 1992.

Embden, S.J. van, Rein Fledderus en W.F. Schut. *Structuurplan Zoetermeer. Delft/Rotterdam november 1964.*

Faludi, A. en A.J. van der Valk. *Rule and Order. Dutch Planning Doctrine in the Twentieth Century. Dordrecht 1994.*

Floriade 1992. *Tuin van Europa aan Zee. Studie Floriade Den Haag-Zoetermeer. Rapportage van een ruimtelijke verkenning van de Floriadelocatie Zoetermeer-Den Haag. Samengesteld door de Ambtelijke werkgroep Floriade in samenwerking met de VVV Den Haag, 8 september 1983.*

Gent, B. van. *Zoetermeer. Ontwikkeling van een nieuwe stad. Zoetermeer 1999.*

Grootveld, R. en B. Koopmans. *Zegwaartseweg/Rokkeveenseweg/Schinkelweg/Den Hoorn, Historische straten in Zoetermeer. Zoetermeer 1994.*

Historisch Genootschap Oud Soetermeer. *De geschiedenis op straat. Een ontdekkings-tocht langs de Zoetermeerse cultuurhistorie. Zoetermeer 2001.*

Lörzing, H. *Van Bosplan tot Floriade. Rotterdam 1992.*

Masterplan 2025, Gemeente Zoetermeer maart 2002.

Oldenburger Ebbers, Clara, Anne Mieke Backer en Eric Blok. *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur. Rotterdam 1998.*

Structuurplan Rokkeveen, augustus 1986.

Toelichtingen bestemmingsplannen Rokkeveen-Oost, -Zuid, -Centrum, -West, -Midden en Kantoren, 1987-1994.

Toespraak ter gelegenheid van het slaan van de eerste paal van de wijk Rokkeveen te Zoetermeer op 22 oktober 1987, uitgesproken door Burgemeester Hoekstra van Zoetermeer. Typoscript (Gemeentearchief Zoetermeer 1962-1990/Nr. 715 III).

Tijdschrift Zoetermeer Stad (1971-1993).

Vermeulen, T. *Vijf meter onder N.A.P. Water in Zoetermeer. Zoetermeer 2000.*

Verslag Inspraakgroep 5de wijk, augustus 1979.

Vreeze, N. de. *Woningbouw, inspiratie en ambities. Kwalitatieve grondslagen van de sociale woningbouw in Nederland, Nationale Woningraad Almere, 1993.*

Westrik, John en Hans Büchi. *Stedebouwkundige ontwerpmethoden. TU Delft 1989.*

Zoetermeer, jong of oud?. Een terugblik op het verre en nabije verleden. Uitgave gemeente Zoetermeer, 1997.

COLOFON

Uitgave:

Afdeling Milieu, Bouwen en Wonen, gemeente Zoetermeer

Analyse en tekst:

Marcel van Winsen en Cees Boekraad
Architecture Research Institute, Van Leeuwenhoeksingel 69, 2611 AE Delft
e-mail: ari@delftnet.nl

Redactie:

Botine Koopmans

Tekeningen:

Jeroen Apers en Marcel van Winsen, Architecture Research Institute

Fotomateriaal:

Cees Boekraad en Marcel van Winsen, tenzij anders vermeld

Grafische verzorging:

Marjon van Kan
Atelier voor Grafische vormgeving, Zoetermeer

Reproductie:

Xerox Business Services
DTP Zoetermeer

Met dank aan:

F. Schaasberg, gemeente Zoetermeer, Afdeling Stadswerken, Leon Borlee, gemeente Zoetermeer, Afdeling Stadswerken, Ton Vermeulen, gemeente Zoetermeer, Afdeling Bestuur, Ton Hinse, voormalig stedenbouwkundige, gemeente Zoetermeer, alsmede de diverse architectenbureau's van de in het hoofdstuk Architectuur besproken projecten.

Deze publicatie behoort bij de wijkexposities 'De Gave Stad' die in de periode 2001 -2003 georganiseerd worden door Floravontuur Promotie Zoetermeer, Van Zeijl Photo Design en de gemeente Zoetermeer.

Zoetermeer 2002

Afbeelding omslag: Woningen aan het Wengéhout in aanbouw in de zomer van 1994.

Op de achtergrond het kantoorgebouw langs de A12 bij de afslag Zoetermeer-centrum.
Foto: Wim Goutier.